KIRKE OG KULTUR

INNHOLD:

HEFTE 10 ✦ DESEMBER 1930 ✦ 37. AARG.

REDAKTØR: EIVIND BERGGRAV

Kirke og kultur utkommer med 1 hefte hver måned undtagen i juli og august. Abonnement kr. 10.oo pr. år, utlandet kr. 15.oo. Kan bestilles på postanstalter, hos bokhandlerne og i ekspedisjonen, Rådhusgaten 30 B.

MED SÖDERBLOM PÅ VISITAS

Fra et medlem av redaksjonen i «Svenska Dagbladet» har vi mottatt denne livlige skildring av en visitas i Helsingland Kristi Himmelfartsdag av erkebiskop Söderblom.

«I kraft av det Biskopsämbete, som är mig anförtrott i Uppsala Ärkestift, hälsar jag X. kristliga församling. Nåd vare med Eder och frid från Gud vår Fader och Herren Jesus Kristus. För att närmare lära känna församlingen och dess förhållanden ärnar jag (datum) besöka densamma.»

Med ovanstående på en gång enkla och apostoliskt högtidliga hälsning tillkännager ärkestiftets biskop ett förestående besök i någon av sina över 200 socknar. Efter inledningsorden följer i koncentrerad form programmet för besöket: gudstjänster i olika gudstjänstlokaler, besök i skolor och ålderdomshem, förhör med ungdom och konfirmander, inventering, visitationsstämma etc., någon gång kombineras kyrkoherdeinstallation med besöket.[1]) På papperet låter det hela kanske rätt affärsmässigt och inte så märkvärdigt, men föga vet en utomstående om den både yttre och inre omvälvning, som en biskopsvisitation förorsakar i en avlägsen landsortsförsamling, allra helst om denna råkar vara belägen inom ärkestiftets hank och stör och visitator alltså är ärkebiskopen själv. Den atmosfär av oro, nervositet, spänning, förväntan och tjusad ängslan, som vilade över Ovanåkers socken i södra Helsingland tiden före Kristi himmelfärdsdag, då ärkebiskop Söderblom väntades dit på visitation, var så kompakt och påtaglig, att ej ens en från ortsförhållandena och -mentaliteten så pass fjärmad människa som en prosaisk och dumt blaserad huvudstadsbo kunde undgå att suggereras därav.

---

[1]) I Sverige foretar biskopen innsettelsen av ny prest i menighetene. Denne «installation» forenes da helst med visitas.

Inte heller vårens abnorma väderförhållanden inverka avkylande på stämningen. Regnet, som piskat kupéfönstren hela vägen upp genom Uppland och Dalarna, strilar med samma isande temperatur och ihärdighet över Edsbyns station, där ärkebiskopen stiger av tåget i doktorshatt och regnrock, obekymrad om väder och vind, och vänligt hälsande nalkas den väntande skaran framför stationshuset.

Det är som sig bör sockenpamparna som ta emot visitator, det är kyrkoråd och kyrkvärdar, kommunalmän och skolfolk. Och därjämte en stor skara bybor, män, kvinnor och barn. Lika delar förlägenhet och hjärtlighet på de väntandes sida omvandlas snart nog till enbart det senare slaget; gästen kan konsten att driva blygheten på flykten. Inte för intet är han själv helsingefödd, landets egen son på besök i sitt eget landskap. Det gör mycket till. Kaffet med femton sorters dopp — Helsingland är en matglad landsända — utövar också sin sedvanliga förlösande trollmakt under en rastestund på ett närbeläget konditori.

Men rastestunden i fråga blir kort, ärkebiskopen ser oupphörligt på klockan, ty högt uppe i obygden, djupt inne i sjumilaskogen väntar honom samma kväll den första uppgiften under visitationen: besök vid Öjungs kapell. Och dit är det fråga om huruvida man hinner på mindre än tre timmar, mot en enda i vanliga fall, så ofarbar som vägen blivit under dagars och veckors nederbörd.

En liten fil av bilar väntar utanför. Ärkebiskopens blick överfar sällskapet — i en blink har han korat tre av de närvarande till följeslagare i den första bilen. Om ett par minuter rullar kavalkaden fram genom Sveriges största by — det råkar nämligen Edsbyn vara, ett stort, präktigt, välordnat samhälle på bortåt 3000 själar.

Genom Fordens regnsköljda rutor skymtar jag glimtar av bygden, vidsträckt och tättbebyggd, inramad av skogshöjdernas svingande kurvor. Ståtliga bondgårdar susa förbi, här och där tronar en representant för helsingsk allmogearkitektur i sin prydno — de oxblodsfärgade väggarnas höga resning under takens obetydliga stup ger en säregen svikt och myndighet åt husets hela yttre.

Men husen och gårdarna bli allt glesare, och skogen famnar oss — skogen med stora smutsgula snödrivor utmed vägens sidor och duktiga snöflak inne under granarna, fast det är sista

dagarna i maj. Regnet faller alltjämt, men luften är ren och stark som vin. Det skvalar och forsar av vilda vårbäckar överallt — resultatet av snösmältning och övermått av regn, liksom Voxnan nere i dalen efter bästa förmåga agerar Mississippi och svämmar över ängar och stränder.

En visitationsfärd med översvämning på vägen.

Man är beredd på strapatser på den här färden, och rep och andra grejor ha medtagits, för den händelse någon av bilarna skulle bli sittande i leran på den icke överdrivet förträffliga vägen. Hoppande och skakande ta sig bilarna emellertid fram; först nere i en sänka blir hela raden stående i tvekan — Kalvsjön har översvämmat, och vägen är på ett 100-tal meter förvandlad till sjö med små vänliga, krusiga vågor i kvällsbrisen. Men ingen rädder här, allra minst förnämsta personen i sällskapet. Där skumpar ärkebiskopens Chevrolet i väg ut i vattnet, som går högt upp på hjulen, den vaggar och studsar, vattnet ryker i drivor av vitt skum på ömse sidor, men fram kommer den — så där ja — nu är den lyckligt igenom det värsta, och på andra stranden stannar den ett tag för att se, hur det går med nästa bil. Vår chaufför frammumlar farhågor för vattnets inträngande i karburatorn, men ger sig i alla fall i väg, och allt går lyckligt. Om en stund äro alla bilarna åter på väg genom skogen, i en och en halv timme åka vi, och så äro vi plötsligt vid målet.

Målet, ja. Ärkebiskopen kommenterar sedermera anblicken i ett av visitationsdagarnas tal, så nog gjorde den intryck, alltid. Alltså: mitt i sjumilaskogen, vid ett litet oansenligt hus, skolan, står en barnskara samlad, barn från skogsbyarna runt omkring, skogsbarn, ödemarksbarn, med små blågula flaggor i händerna och bottenlös förväntan i ögonen. Sången stiger ur späda strupar klar och ren, och lyssnande står framför dem en person, som för dem är om inte fullt så remarkabel som kungen så inte långt ifrån. Och denna person säger dem efter sångens slut ett varmt tack och talar om för dem, att han velat komma hit upp till Öjungs kapell, som ingen biskop före honom besökt, därför att de, öjungsbarnen, ha del också de i Ovanåkers socken, som i sin tur har del i Sveriges land och kyrka och därmed även i Kristi församling, som omfattar all jordens folkslag och tungomål.

På andra sidan vägen stå föräldrar och målsmän och andra intresserade. Ärkebiskopen hälsar vänligt på dem, ägnar särskild uppmärksamhet åt den närmare 90-årige ålderspresidenten i sällskapet och ordnar därefter en procession upp till kapellet, som blänker vitt uppe på en höjd ovan Öjungens sjö, där istäcket nu långt om länge visar tecken till att vilja brista i fogarna. Med hög röst tar han upp «Din spira, Jesu, sträckes ut», och skaran sätter sig i gång med ärkebiskopen, flankerad av två kyrkvärdar, i têten. När vi närma oss kapellet, börjar den lilla klockan i dess torn att svinga, och tonerna klinga ut i den stilla kvällen över det sköna, uttrycksfulla landskapet, som ligger liksom höljt i ett silverskir av fuktighet med pärlemorskimrande dagrar spelande över sjön nere på dalbottnen. Stillheten runt omkring är ändlös, ändlös — det känns som vore man gången ut ur världen, porten slagen i lås och bara en stor vila kvar.

Men det blir ingalunda någon vila för småttingarna inne i kapellet. Längst fram i koret ha de fått ta plats, och lärarinnorna ha fått tillsägelse att förhöra dem i bibliska historien. Vilka äro nervösast, lärarinnorna eller barnen? Ack, låt oss ej komma med samvetsfrågor, bara konstatera, att ungarna klara sig utmärkt, både då och sedan, när ärkebiskopen samlar dem kring altarrunden och själv tar hand om förhöret.

Ett förhör som inte blev så farligt som man väntat.

Det visar sig ju, att den märkvärdige mannen i den vida, svarta kappan och det glimmande guldkorset på bröstet inte alls är så farlig, som de kanske gått och inbillat sig. Han språkar ju så vänligt med dem om hur lång väg de ha till skolan, och när han får veta, att en liten tös har ett par timmar att gå genom skogen, sjunger han till och med en liten vacker sång för henne om ett litet barn, som går ensamt och förskrämt genom en mörk skog:

«I en mörk och dyster skog,
mörk av moln, där åskan slog,
gick ett litet barn en gång
dagen lång.»

Men hur det var, kom barnet ändå till sist fram till hemmet, där allt var som vanligt:

«Samma mor och samma far —
allt var kvar.»

Ett förhör som börjar så trevligt, kan omöjligt avskräcka i fortsättningen heller. Och när det är över, står ärkebiskopen i predikstolen och talar varma ord till Öjungsborna om Öjungs namn, som han ofta läst, när han betraktat ärkestiftets karta, och som för framtiden skall erinra honom om alla dem han nu ser framför sig, dessa för vilka han vill bedja, och vilkas förböner han själv utbeder sig ......

Och så blir det procession tillbaka till skolhuset, där den unga lärarinnan, en käck helsingeflicka av rätta sorten, väntar med ett dignande kaffebord, och ett par timmar senare, långt efter midnatt, slås portarna i Ovanåkers ståtliga prästgård upp för husets värderade gäst, församlingens visitator, som nu efter sammanlagda tio timmars järnvägs- och bilresor och en första ämbetsförrättning i sena kvällen äntligen får njuta en välbehövlig nattro.

Stort skolförhör med sockenbarnen i Ovanåkers gamla kyrka.

Nästa morgon klockan tio myllrar det av barn i Ovanåkers gamla ärevördiga om än inte över sig vackra kyrka. Enligt visitationskungörelsen ha «skolbarnen i Ovanåker jämte lärare och lärarinnor, föräldrar, anförvanter och vänner till Ovanåkers kyrka» inbjudits dit, och de ha kommit ganska mangrant från de tjugufem skolorna i socknens olika distrikt. Trampande och ivriga bänka de sig under lärarnas uppsikt och efter anvisningar av ärkebiskopen, och sedan de väl intagit sina platser, en psalm sjungits och bön hållits, vidtar förhöret eller rättare sagt förhören, ty flera lärare och lärarinnor förhöra på en gång, stående inuti bänkarna, sina skolbarn. Allt sker efter detaljerade anvisningar av visitator, som hela tiden befinner sig på gående fot med papper och penna i högsta hugg, antecknar skolornas och lärarnas namn, lämnar varje lärare och lärarinna ämne för förhöret och slutligen, när detta väl tagit sin början, förflyttar sig från den ena skolgruppen till den andra, lyssnande, antecknande och hela tiden i livligaste kontakt med allt som tilldrar sig omkring honom. Församlingens prästerskap, kyrko- och skolråd samt klockare äro också kallade att närvara, och ärkebiskopen sörjer för att alla hållas sysselsatta — han skickar i väg samtliga på rundtur i kyrkan för at lyssna på förhören. Den gamla helgedomen företer en livlig anblick; i bänkarna fäkta barnarmarna för att få svara —

kyrkskolans elever under socknens energiske unge kantors färla demonstrera ytterligare sin iver med sprakande fingerknäppar — lärare och lärarinnor tala, fråga, peka och nicka, och ute på gångarna rör sig en intresserad menighet av och an från den ena bänken till den andra.

Om själva åhörandet inte blir så förfärligt noggrant och kritiskt, så är det givetvis för att man ju i första hand måste hålla ett öga på visitators förehavanden — att han fångar intresse och uppmärksamhet i åtskilligt högre grad än ens egna ungar, som man har omkring sig dagligdags, är ju tämligen självklart. Se där, nu pratar han med socknens stora lärdomsljus, den lille autodidakten med det fryntliga ansiktet under järngrått hår, han som började lära sig engelska i tjuguårsåldern och sedan fortsatt med det ena språket efter det andra, dem han nu obehindrat läser. Härom året köpte han en cykel med ett års garanti, satte sig upp på densamma och åkte genom Sverige, Tyskland och Schweiz ned till Milano, dels för att få se Italien, sina drömmars land, dels för att lära sig italienska. Cykeln gick visst åt på vägen, vill jag minnas, men Italien fick han se, och italienska läser han flytande. Utomordentligt betrodd som han därjämte är i allt vad socknens angelägenheter angår, är han i allo en man efter ärkebiskopens sinne, vilken för övrigt genast titulerar honom «professorn».

«Professorn», som sköter lektyren och plogen på samma gång.

— Malicen påstår, säger ärkebiskopen leende till en bredvidstående, att när han går och plöjer, håller han en bok i ena handen och sköter plogen med den andra.

«Professorn» slår leende ifrån sig med båda händerna — — nej, det var då inte sant, inte.

— Men hur går det med latinet? frågar ärkebiskopen.

— Nog försöker jag läsa högmässotexterna på latin om sönda'n, svarar «professorn». Men se gotiskan, den har jag inte kommit någon vart med ännu.

Han har Ulfilas bibel och ännu annan litteratur på gotiska språket, och att den energiske lille mannen omsider skall knäcka även denna hårda nöt behöver man inte betvivla.

I tre omgångar pågår förhöret, innan alla grupper medhunnits, och sedan är det visitators tur. Enligt sin vana samlar

han hela barnskaran omkring sig framme i koret — det är flere hundra barn, men med mångårig vanas säkerhet ordnar han med några raska och klara order placeringen. De minsta parvlarna ställas närmast altarrunden, barnen i bakgrunden få utan vidare stiga upp på bänksitsarna, somliga balansera med berömvärd fermité på bänkryggarna. Alltnog, på ett par minuter är skaran ordnad, och en tolv-, trettonhundra klara barnaögon hänga förväntansfullt vid ärkebiskopens läppar.

— Vad tycker ni är vackrast här i kyrkan?

Man kommer med diverse förslag, en tilltalas av altaret, en annan av ett par bibliska målningar på fondväggen.

— Men vet ni vad som är det allra vackraste?

Sannerligen man begriper vad han kan mena. Bäst att tiga — med ögon, öron, förnuft och alla sinnen på helspänn.

— Det vackraste här i kyrkan är edra barnaögon, ty där bakom anar jag en odödlig själ. Och Gud bevare edra ögon rena.

Det där var något att fundera på, och kanske inte alla begripa innebörden och innerligheten i det sagda. Men att det var vänligt menat är påtagligt, och att det utgör början till ett kunskapsförhör råkar man inte mistänka, allra helst som orden följas av några till lärare och lärarinnor riktade yttranden — ärkebiskopen förhör sig om vilka av dem som varit längst i socknens tjänst och talar om den förträffliga skolundervisning, som är en av den evangeliska kristenhetens och den moderna kulturstatens välsignelser.

Tre helgons böner inplantas i ungdomens hågkomst.

Men rätt som det är tycks förhöret dock vara i gång — ärkebiskopen har talat om våra förfäder och kommit in på Ansgar, Nordens apostel.

— Nu ska ni knäppa ihop händerna, så få ni lära er en bön, som Ansgar bad.

Och ärkebiskopen läser före: — *Herre, gör mig av nåd till en god människa.* — Han läser bönen två gånger, och två gånger få barnen säga efter.

— Vad heter Helsinglands apostel?

Helsingebarnen känna den helige Staffans namn. Händelsevis finns det ingen liten Staffan bland dem, men kanske de

lägga på minnet ärkebiskopens uppmaning att inte låta namnet förbli obegagnat i framtiden. Erik den helige är en gammal bekant, och barnens kännedom om den heliga Birgittas person, släkt m. m. föranleder välvilligt beröm från ärkebiskopen, som därefter på samma sätt lär sina unga åhörare en bön av helgonet: — *Herre, visa mig vägen och gör mig villig att vandra den.* — Med utgångspunkt från Birgittas egenskap av reformator gör man en utflykt till Luther och sedan via Olaus och Laurentius Petri och Västerås riksdag till Gustaf Adolf. Och nu inpräntas — med förändring av ett ord — hjältekonungens bön i ungdomens minne: — *Herre, lär mig i dag leva till ditt heliga namns ära.* — Bönen «Helgat varde ditt namn» har, framhåller ärkebiskopen, betts här i kyrkan av farfäder och mormödrar ända från Gustaf Adolfs dagar, och alla dessa hädangångna äro här omkring oss, ett med oss i tillbedjan och lov.

Stående innanför altarringen tar svenska kyrkans primas upp svenska frikyrkans klassiska sång, dess innerligaste uttryck i diktens form för hjärtats absoluta gudsförtröstan:

«Tryggare kan ingen vara
än Guds lilla barnaskara».

Man sjunger med, av alla krafter och ur fyllda hjärtan — man *kan* sjunga här i Helsingland, här finns både sångglädje och sångkonst.

Förhöret är slut, Fader vår läses, och barnen hemförlovas. Långsamt tömmes kyrkan. Till slut är det bara en liten grupp kvar, visitator samt kyrkorådets ledamöter. Nu skall andra punkten på dagens program följa: inventering och ämbetsberättelsens genomgående.

Ett bord placeras mitt i koret och två bänkar på ömse sidor därom. Visitator tar plats vid bordet med kyrkoherden vid sin sida, och på bänkarna slår sig kyrkorådet ned. Inifrån sakristian bär klockaren fram kyrkans rekvisita, kyrksilver, brudpäll, mässkrudar och andra textilier, kyrkböcker av olika slag m. m. Alltsammans placeras på bordet eller radas upp på altarringen. Följande inventarieförteckningen genomgår visitator hela raden av kyrkliga föremål. Det allra mesta är tillstädes. En obefintlig kalk efterlyses och spåras i äldre in-

ventarieförteckningar tillbaka till de första åren av 1800-talet. Kan det ej tänkas, frågar visitator, att den tillika med en del andra, likaledes försvunna föremål blivit ordentligt försåld på en tid, då den högre smakriktningen påyrkade avlägsnandet ur kyrkorna av föremål, vilkas antik- och skönhetsvärde man då icke förstod? Troligen har så tillgått.

Inventeringen bringar gamla kulturskatter i dagen.

Det är ett ganska utsökt nöje att bevittna inventeringsakten, både från åskådar- och åhörarsynpunkt. Det är blad ur en gammal svensk sockens historia och därmed ur svenska historien själv, som här vändas av en kunnig och kärleksfull hand. På det enkla, grovt målade furubordet glänser altarkärlens silver bländande och nyputsat, det glimmar av röda och blå stenar i brudkronornas gyllene spetsverk, och där bredvid tornar sig en liten stapel av gamla böcker, tryckta och handskrivna om varandra, reliker av ovärderligt slag från fädernas dagar. Ärkebiskopen lyfter den ena efter den andra, slår upp och ögnar i dem. Där är den gamla koralpsalmboken, som från 1695 till 1811 legat framme på altarbordet; ärkebiskopen förordar med fog ett nytt band åt trotjänaren. Detsamma dekreterar han om äldsta kyrkboken. Där äro visitationsprotokollen från den stora ofredens tid — visitator granskar med påfallande intresse de sorgfälligt registrerade betygen över sockenbornas kunskaper i kristendom, innan- och utanläsning.

— Här kan ni se, vad edra förfäder kunde, säger han och låter boken vandra vidare till kyrkorådsledamöterna i bänkarna. Och det var minsann ingen mannamån vid betygsättningen — om en dräng redde sig bättre än husbonden, så syns det på betygsiffrorna.

Socknens betrodde män lyssna intresserat och vördnadsfullt. Nog vet man granneligen de gamla klenodernas värde, men det är likväl inte var dag man får höra dem kommenteras och levandegöras från så auktoritativt håll och samtidigt med så mycken personlig känsla och värme.

Nu hittar visitator en bok, som tycks särskilt gripa honom. Det är gamla sockenprästers handskrivna personalier över av-

lidna församlingsbor, präntade med finaste skönskrift, som tiden blekt.

— Det här kunde man hålla på med hela dagen, säger ärkebiskopen och citerar enstaka exempel om avlidne N. N., son till förståndige bonden N. N. och gudfruktiga hustru N. N., vilken får det betyget, att han «levde tämligen stilla». — Och hör här, fortsätter han, här står det om en, att hon «levde sina föräldrar till nöje». Sämre betyg kan man få. När man betänker, att det redan på 1600-talet, redan på trettioåriga krigets tid, fördes statistik över människor här i vårt land, då måste man stanna i beundran inför detta faktum, att man hos oss så pass tidigt började akta på individerna. Det är visserligen något som ligger för vårt kynne, men framför allt spåra vi häri den lutherska uppfattningen av varje människa som en individ för sig. Detta är den intressantaste boken ni ha här.

En uttömmande ämbetsberättelse om alla tänkbara sockenangelägenheter.

På detta sätt fortgår inventeringen, grundlig och detaljerad, under oavbrutna kommentarer av visitator, stundom kritiska, stundom lovordande, alltid levande och fängslande. Och så hinner man småningom fram till ämbetsberättelsen, ett tryckt formulär, där socknens kyrkoherde har att punkt för punkt besvara och utreda av visitator framställda spörsmål av ytterst skiftande art angående församlingens andliga och timliga angelägenheter. Ämbetsberättelsen uppläses av visitator, som oavbrutet i anslutning till densammas olika punkter utfrågar de närvarande om närmare detaljer och nu liksom hela tiden antecknar erhållna upplysningar och fakta. Här avhandlas sådana ärenden som lämpliga expeditionstider för sockenens präster, arbetsfördelningen dem emellan, ungdomskretsarnas verksamhet, socknens blivande ålderdomshem — visitator rekommenderar hemtrevlighet med undvikande av allt kasärnaktigt — skolväsendet, biblioteks- och föreläsningsverksamheten, folkmängd och flyttningar, de sedliga förhållandena i socknen, kyrkans ställning till andra religiösa samfund och så vidare. Vidare önskar visitator veta, vilken form sockenborna föredraga för ordets förkunnelse: direkt behandling av

texten eller inriktning på ett visst ämne, och han undrar även hur lång tid man i Ovanåker tycker, att predikan skall räcka — visitator och sockenrepresentanter finna varandra i den gemensamma övertygelsen, att den mest genomarbetade predikan ofta är den kortaste. Den sällan förekommande håvgången föranleder ärkebiskopen till ett kraftigt understrykande av att det är något som fattas, när församlingen mötes kring Guds ord och bön, utan att en offergärd följer därpå. — Även socknens naturbeskaffenhet är en av punkterna i ämbetsberättelsen, och kyrkoherden har lakoniskt expedierat densamma med ett enda ord: *helsingenatur* — kanske förlitande sig på att visitator i egenskap av helsinge skall vara väl i stånd att i medvetandet utfylla den felande beskrivningen. Ärkebiskopen tar saken från den humoristiska sidan — liksom mycket annat under visitationen — och erkänner den lyckade formuleringen.

Långt fram på dagen äro äntligen alla förhandlingar överstökade, och man beger sig över till prästgården, där värdinnan väntat med middagen nära två timmar. Men från det dignande bordet — gammaldags gästfrihet har dukat detsamma — bryter ärkebiskopen upp mitt under pågående måltid, så fort han på sin förfrågan fått upplysning, att det sitter en del folk i sakristian, väntande på enskilt samtal med visitator, enligt vad som tillkännagivits i visitationskungörelsen.

Och det vart afton, och det vart morgon den tredje dagen, Kristi himmelsfärdsdag, med visitationens mest krävande dagsprogram.

Den leriga landsvägen har på en lång sträcka förvandlats till parkeringsplats för biler i mängd. Henry Ford är rikt representerad. En och annan motorcykel kommer också flåsande i de djupa hjulspåren. Och vid landsvägskanterna sträva fotgängarna fram under uppspända paraplyn — regnet faller fortfarande kallt och obevekligt. Män och fäder med barn och blomma, kutiga åldringar, alla ha samma mål — sockenkyrkan, där deras kyrkoherde skall installeras, konfirmanderna förhöras och visitationsstämma hållas.

Genom kyrkans immiga fönster skymtar processionen av präster, där de, iförda sina skrudar, vandra från sakristians dörr ned omkring kyrkan till stora porten. Långsamt skrider

processionen uppför kyrkans mittelgång, medan den packade mängden pressar sig åt sidorna för att lämna den rum.

Orgeln brusar, psalmsången stiger mot valven, och straxt därpå ljuda himmelsfärdsdagens stora kungsord:

«Mig är given all makt i himmelen och på jorden.
Gån fördenskull ut och gören alla folk till lärjungar.
Se, Jag är när eder alla dagar intill världens ände.»

I installationstalet drar ärkebiskopen upp bilden av Kristus, konungen, domaren, inför vilken vi alla skola dömas, enkelt och strängt, efter våra gärningar, vår kärlek eller vår kärlekslöshet. Må Han bli konung i alla hem, i alla byar, alla socknar, alla kyrkor, alla bönhus, i Guds församling, i det arma människohjärtat. Varje Hans ords förkunnare måste med grämelse förebrå sig misstag och försummelser — det kan väl vara på sin plats att då erinra sig Hans trösteord: «Jag är när eder alla dagar».

Ett ståtligt gammaldags husförhör i kyrkan med sockenborna.

Installationsakten fullföljes under övliga former, högmässan vidtar — med insatser av den välskolade kyrkokören — och så begynner konfirmandförhöret. Icke verkställt av sockenens präster — ärkebiskopen tar det själv om hand. Det blir för övrigt inte bara konfirmandförhör rätt och slätt — inom kort har det svällt ut till ett reguljärt gammaldags husförhör efter stora linjer, oändligt fängslande och roligt att åhöra. Stående på kortrappan börjar visitator på gammalt kristligt manér med katekesfrågor, övergår sedan med anledning av dagen till dess stora missionsbefallning och börjar så efterlysa kända och mäktiga folkslag på judafolkets tid. Romarna nämnas.

— Vad hette den romerske kejsaren, som regerade när Frälsaren blev korsfäst?

Efter att både Augustus och Pontius Pilatus föreslagits och vrakats, ljuder verkligen Tiberius' namn genom kyrkan. Ärkebiskopen önskar nu veta namnet på något mera folkslag. Han får till svar grekerna.

— Vad hette Greklands visaste man?

Efter en liten stund får han den önskade Sokrates nämnd, visserligen med tonvikt på andra stavelsen men ändå. Platon kommer också fram. Folkbildningen i Sverige är inte föraktlig. Man visar sig även känna till assyrier och babylonier, meder och perser. Alla dessa skulle alltså göras till lärjungar — på vad sätt? Rätt, genom dop och undervisning. På de första missionsfälten döptes vuxna människor. Men eftersom ingen av oss kan minnas, när den första aningen om Gud, om det rätta och goda uppstod i barnets själ, bär den kristna församlingen fram barnen i dopet, men detta är å andra sidan ofullständigt utan undervisningen.

Förhöret riktas småningen in på ren bibelkunskap och blir ingående och grundligt. Visitator har för länge lämnat sin upphöjda plats i koret och är nere i kyrkan, inne bland folket, den gyllene kräklan glimmar och blixtrar bland svarta silkesschaletter i kapp med frågorna, som stänka ut över mängden. Var den frågande än befinner sig, alltid höras hans ord klara och distinkta över hela kyrkan, uttalade med vänligt, förtroendegivande tonfall. Hur tar församlingen det, är man ängslig, nervös för att «få frågan»? Kanske — på sina håll. Kanske där också i ett och annat hjärta stiga känslor i släkt med dem, som aposteln åsyftar, när han uppmanar tessalonikerna att hålla de män «övermåttan kära», som arbeta i församlingen och äro dess föreståndare. Ett är säkert: för den utomstående iakttagaren är det ett på sitt sätt oförgätligt skådespel, fullt av myndighet, innerlighet och urgamla traditioners patos.

Efter förhöret sjunges en psalm, och sittande vid det i koret ånyo framställda bordet, börjar ärkebiskopen visitationsstämman — en rekapitulering av de erfarenheter han gjort och de upplysningar han inhämtat under visitationen, av inventeringen och ämbetsberättelsen. Han skickar några pojkar ut i kyrkan bärande med sig de gamla församlingsböckerna, för att sockenborna skola ordentligt få taga de gamla vördnadsvärda volymerna i betraktande, han erinrar på tal om den gamla koralpsalmboken om att man sjöng på latin in på 1800-talet — fast jag har mig bekant (så falla orden), att enskilda latinstudier icke äro obekanta i församlingen än i dag — och härvid söker ärkebiskopens blick «professorn», som, sittande nedanför predikstolstrappan, stenograferar visitators ord med

frenetisk fart. Alla ärenden från gårdagens förhandlingar erinras om, däribland den av ärkebiskopen speciellt omhuldade tanken på en sockenbeskrivning — visitator hade med stor tillfredsställelse erfarit, att en riksdagsman från socknen vore i full färd med att utarbeta en dylik — samt, först och sist, kyrkans restaurering, som är den brännande frågan för dagen. Med tanke på bemälda restaurering varnar visitator för alltför rationella omdaningar: en framtid kan önska det annorlunda, bäst att icke gå för bröstgänges till väga utan lägga mesta vikten vid att det blir rent och ljust här inne.

Ett förmaningsord med ros och ris åt församlingsborna.

Uppe från predikstolen följer sedan det övliga förmaningstalet. Med ros och ris. Det finns både sorge- och glädjeämnen i församlingen. Till de förra höra tomheten kring nattvardsbordet och de utomäktenskapliga barnen, till de senare befolkningens stabilitet, den inbördes hjälpsamheten, den alltjämt stigande hyfsningen, bildningstörsten och kulturen. Även den andliga livaktigheten nämnes. Visitator har sig bekant, att den folkväckelse, som går under pingströrelsens namn, trots åtskilligt som måste beklagas såsom icke tjänande till att förhärliga Gud, likväl har visat sig nå dit, där en väckelse har sitt rätta mål, nämligen till de oomvända, och genom deras förbättrade leverne bevisat Ordets kraft. Bygden företer en tavla av välmåga och framtidslöften, och man vill bara önska människorna i de stundom måhända något för vräkiga gårdarna och i de små stugorna hjärtats frid. Här utanför höjer sig klockstapeln, byggnadskonstens ädlaste verk i Ovanåker, pekande uppåt på Himmelsfärdsdagen. Vore vårt liv begränsat till några årtionden, vore vi de eländigaste varelser, men vi äga ett «uppåt» som kan göra våra liv till en himmelsfärd.

Installationsmiddag i prästgården. Över hundra personer vid sittande bord. Maten förstklassig, serveringen tränad, alltsammans välordnat, solitt, trivsamt. Värdinnan kan sin sak, och värdfolket får många varma och hjärtliga ord i det tal, varmed ärkebiskopen framför gästernas tack. Det är bara tiden som är knapp. Direkt från bordet går man ut till de väntande bilarna, och så bär det i väg till Edsbyn, i vars Bet-

lehemskyrka — Fosterlandsstiftelsens stora, ljusa gudstjänstlokal – aftonsång skall hållas. Edsbyn har nämligen ingen egen kyrka, däremot många kyrkans vänner, som trängta efter spira och klockringning med outrotlig och brinnande längtan, den ingen har bättre förutsättningar att förstå än ärkebiskopen. Han gör också vad han för saken och sätter, säkerligen enligt kyrkovännernas uppfattning, kronan på hela sitt besök med att efter aftonsångens slut under ett enskilt sammanträde konstituera en kyrkobyggesförening, vars framtida resultat ingen ännu kan förutspå, om man än vill hoppas, att kommande släkten, som ärkebiskopen säger, skola prisa deras minne, som denna kväll togo första steget till resande av ett tempel i Edsbyn.

Visitationsstämma och församlingstal fortsättas efter aftonsångens slut. Visitator förebrår församlingen det stora antalet icke konfirmerade och varnar mot självsvåldet, tidens värst grasserande onda. På tal om missionen ger han en eloge åt de föraktade *syföreningarna,* av gammalt tillika med nykterister och goodtemplare föremål för kulturpampars och skämttidningars löje. Slutligen framför han sitt tack för det mottagande Ovanåkers socken berett honom och samlar i ett sista anförande församlingens tankar kring Konungen, som blev segrare, därför att han gav ut sitt liv i tjänande. Därför har ock allt lagts under hans fötter, och en dag — vi våga knappt följa siarblicken — skall även döden vara tillintetgjord, då tjänaren på korset fullgjort sitt uppdrag. Huruvida vi skola vara med på den dagen beror på ett: om Kristus blivit konung i våra hjärtan.

Mitt i natten åker ärkebiskopen i bil till Bollnäs för att följa med 3.20-tåget till Uppsala. Någon vidare vila blir det knappast tal om. Men så brukar han också vid prästvigningar i Uppsala domkyrka yttra till de unga prästerna:

— Kom ihåg, att det är kyrkans mening, att ni ska arbeta ihjäl er — *men långsamt.*

Inne i Ovanåkers kyrkas sakristia berättade ärkebiskopen efter inventeringen för kyrkorådsledamöterna ett uttalande av den originelle gamle kyrkoherden Samelius, vilkens porträtt hänger bland många andra kyrkoherdars i sakristian. Till sina konfirmander hade denne en gång yttrat, efter att ha ritat upp

för dem en kyrka och ett bönhus på litet avstånd från varandra:

— Nu är ni unga här i kyrkan, och sedan kommer ni ut i världen bland dess frestelser. Det kan hända, att några av er hittar in i bönhuset och därifrån upp i himlen. Men ni ska komma ihåg, att *det finns också en väg direkt från kyrkan upp i himlen.*

Kanske var det en och annan som skymtade den vägen på Himmelfärdsdagen 1927 vid biskopsvisitationen i Ovanåkers församling.

Quelqu'une.

(Fil. mag. Märta Lindqvist.)

ALFRED ADLERS INDIVIDUAL-PSYKOLOGI

Av lektor Thorolf Holmboe.

«Kirke og Kultur» har gjentagne ganger hatt den *Freud*-ske psykoanalyse oppe til drøftelse. Det er rimelig at tidsskriftet også ofrer plass på en nær beslektet, men samtidig sterkt avvikende psykologisk retning, som har vakt diskusjon over hele verden, nemlig *Alfred Adlers* individualpsykologi.

Likesom Freud er Adler nervelæge, og begge er bosatt i Wien.

Adlers erfaringer er bygget på en mangeårig, utstrakt nervelægepraksis. Men han blir ikke stående ved en nevroselære. Ut fra sin forståelse av sykt sjeleliv mener han å ha funnet viktige synspukter til forståelse av alt menneskelig sjeleliv, og på denne forståelse bygger han så sine overveielser over pedagogiske, etiske og samfundsteoretiske spørsmål.

Mot psykoanalysen har han følgende tre hovedinnvendinger[1]): Han tror ikke på Freuds lære om nevrosenes seksuelle oprinnelse; han anser ikke libido (ɔ: seksualdriften, når dette ord tas i videste betydning) for den drivende kraft i de nervøse symptomer; han opfatter det som en «grunnvillfarelse» at nevrotikeren skulde stå under tvang av ønsker fra barndommen, spesielt incestønsket (Adler polemiserer altså mot det Freud-ske «Ødipuskompleks», som tidligere har vært omtalt i «Kirke og Kultur»).

Som man ser er der et meget vesentlig motsetningsforhold mellem de to retninger. Vi avstår imidlertid fra en sammenligning mellem dem, bl. a. fra en påvisning av i hvilken grad Adler har lært av Freud, og går over til et forsøk på en kort fremstilling av hovedpunktene i individualpsykologien.

---

[1]) Über den nervösen Charakter s. 4 fgg.

Til grunn legges følgende tre bøker av Adler: *«Über den nervösen Charakter»* (2. utg. 1919). — *«Praxis und Theorie der Individualpsykologie»* (2. utg, 1924). — *«Menschenkenntnis»* (2. utg. 1928). — Nærværende artikkels forfatter vil bestrebe sig for å gi et lojalt referat. Nogen innvendinger og bemerkninger for egen regning utsettes til artikkelens slutt.

Ifølge Adler har all nervøsitet og alle nervøse symptomer sitt utgangspunkt i individets følelse av *mindreverdighet,* i dets avmaktsfølelse overfor omverdenen. I hvert menneske bor en trang til å gjøre sig gjeldende, en *streben efter makt,* med et forholdsvis ansett ord ærgjerrighet, med et litet ansett ord forfengelighet. Hvor mindreverdighetsfølelsen er fremtredende og pinlig, vil denne streben efter makt anspores og vokse. Individet vil søke erstatning, kompensasjon for sin mindreverdighet. Den nervøse karakter vil ved nærmere undersøkelse vise sig å ligge under for sin ærgjerrighet. Normalt innskrenkes et menneskes maktstreben av dets *fellesskapsfølelse*[1]), dets følelse av samhørighet, solidaritet med omverdenen. Hos den nervøse er fellesskapsfølelsen trengt tilbake av hans opildnede maktstreben. Følelsen av et konkurranseforhold, rivalfølelser overfor medmenneskene spiller bevisst eller ubevisst en stor rolle i hans sinn. I sammenheng med hans mangel på fellesskapsfølelse står hans isolasjonstendens. — Også hos «normale» mennesker viser tilstedeværelsen av nervøse symptomer at der er noget i veien med deres fellesskapsfølelse.

Den nervøse ser sig i sin følelse av mindreverdighet ikke istand til på direkte vis, ved medarbeiderskap, å vinne en posisjon som bare tilnærmelsesvis kan tilfredsstille hans maktlyst. Derfor må han søke å gjøre sig gjeldende ad omveier.

En hjelp til forståelse får vi ved å betrakte et barn som «furter». Det føler sig krenket, tilsidesatt, formår ikke å hevde sig. Det isolerer sig, idet dets fellesskapsfølelse er satt ut av funksjon. I sin ensomhet søker det trøst i søte maktdrømmer. Det håper — opnår det forresten undertiden også — at foreldre eller søskende skal komme som angrende syndere, og at den hele episode skal ende med en seier for barnet. I furten-

[1]) Gemeinschaftsgefühl.

heten ligger et moment av avstraffelse av omgivelsene[1]), mens barnet ikke merker at det som regel straffer sig selv hårdest.

Den nervøses liv ser ofte ut som en «kronisk furting», som når han nekter å forlate sitt værelse eller sin seng, eller når han avstår fra talens bruk, og likheten er ikke overfladisk, men vesentlig. Den samme mekanisme: mindreverdighetsfølelse, maktstreben, isolasjon, forsøk på å gjøre sig gjeldende ad omveier vil alltid ligge under de nervøse symptomer, hvor vanskelig det enn i det enkelte tilfelle kan være å gjennemskue sammenhengen eller endog å gjøre den innlysende for den syke selv.

Nervøsitetens røtter må søkes i den tidligste barndom. Mindreverdighetsfølelsen kan være knyttet til en påtagelig mangel ved den legemlige eller åndelige utrustning, f. eks. legemlig sykelighet, svak legemsbygning, lav vekst, rund rygg, fedme, uregelmessigheter ved genitalorganene, skjeling, uforholdsmessige ansiktstrekk, svak intelligens. Det er ikke avgjørende hvor stor avvikelsen fra det normale er, men hvor stor vekt individet selv legger på den. Kameraters erting kan gjøre utslaget. Enhver sterk følelse av mindreverdighet er en alvorlig påkjenning og innebærer en fare for den åndelige balanse. Nervøsiteten kommer som oftest først til fullt utbrudd i ungdommen eller den voksne alder. En mindreverdighetsfølelse som man har kjempet med fra barndommen av, kan få rikelig næring i livets vanskeligheter. Undertiden kommer utbruddet først når man blir gammel, — når mindreverdighetsfølelsen stiger, fordi man selv merker tilbakegangen, eller fordi man føler sig tilsidesatt av omgivelsene på grunn av «alderdommens lyte».

Ulykkelige miljøforhold, særlig i barndommen, kan være skjebnesvangre, f. eks. fattigdom, vanskelige familieforhold, uheldig opdragelse i hjem og skole. Ad tre veier kan sådanne forhold komme til å fremkalle nervøsitet: gjennem dem kan mindreverdighetsfølelsen vekkes eller økes, trangen til makt

---

[1]) Vi minnes *Chr. Winthers* glimrende skildring av denne sinnstilstand i «Flugten til Amerika»:

Nu flygter jeg bort til Amerika!
Og naar man saa er forlegen,
hvor atter man faar en Peter fra, —
ja — saa er Peter af Vejen.

kan styrkes, og fellesskapsfølelsen kan svekkes. Det forkjelede barn risikerer å bli grepet av voldsom mindreverdighetsfølelse ved overgangen fra drivhuskulturen hjemme til livet i den kolde verden utenfor. Ennu sterkere er imidlertid Adlers advarsel mot hårdhet i opdragelsen. Følgen av hårdhet vil være at barnet fylles med fiendtlige følelser, og at hårdhetens utøver — barnets far eller lærer — blir dets forbillede m. h. t. maktutfoldelse.

For å forstå hvor nær det ligger for barnet å gripe til nervøse symptomer som middel i sin kamp for å hevde sig, må man være klar over at begrepet sykdom inntar en helt annen plass i barnets bevissthet enn i den normale voksnes. For den normale voksne står sykdom sedvanlig som et avgjort onde, som en fryktet hindring. For barnet — også det normale barn — forholder saken sig ganske anderledes. Barnet frykter intet velferdstap p. g. a. sykdommen. Derimot bringer sykdommen det iøinefallende fordeler: Mens det igår bare var et nummer i barneflokken, er det idag familiens centrum. Det underholdes med leketøi og eventyr, får ekstraforpleining, blir gjenstand for særlig ømhet og ser både natt og dag stadig sin mor ved sengen. Det er en situasjon som har stor tiltrekning for den lille tyrann som stikker dypt i hvert barn. For skolebarn har situasjonen særlige fordeler. Alt i alt er *sykdomsgevinsten*[1]) iøinefallende.

De samme fordeler, den samme centrale posisjon kan det barn som i fortvilelse over sin mindreverdighet opgir å gjøre sig gjeldende på direkte vis, opnå ved hjelp av nervøse symptomer: søvnløshet, angsttilstander, nervøse smerter, lammelser. Man vil innvende at sykdomsgevinsten i sådanne tilfeller kan bli altfor dyrekjøpt, og at det er en urimelig antagelse at barnet i sådan hensikt kan ville gripe till slike midler. — Ja, det er utenkelig at barnet skulde gjøre det med bevisst overlegg, efter å ha veiet pro og contra. Men prosessen er nettop ikke bevisst. De nervøse symptomer er fremkommet ved en ubevisst fortvilelseshandling.

På tilsvarende vis kan den voksne, når livets realiteter blir ham for svære, fristes til *flukt inn i sykdommen*[2]). Også han

[1]) Krankheitsgewinn.
[2]) Flucht in die Krankheit *(Griesinger)*.

lokkes av sykdomsgevinsten. Han kan slippe bort fra ansvarsfulle avgjørelser, som han med sin mangel på selvtillit viker tilbake for, eller fra et arbeide som han ikke føler sig voksen. I sin sykdom kan han få en god undskyldning overfor sig selv og andre for sin ringe fremgang i livet. («Hvad kunde jeg ikke ha utrettet, hvis jeg ikke var blitt syk!») Hans streben efter makt tilfredsstilles ved at han blir gjenstand for sine nærmestes bekymringer og pleie, og han opnår også en grundig avstraffelse av sine omgivelser, som ikke har vist ham tilstrekkelig hensyn og aktelse. De plager og lidelser som han bringer sig selv op i for å opnå denne sykdomsgevinst, kan ofte være så store at han i virkeligheten gjør en meget dårlig forretning, som han aldri vilde ha innlatt sig på, hvis han selv hadde forstått prosessen; men det er nettop det han ikke gjør.

I nervøse menneskers våkne drømmer, «dagdrømmer», er selvmordstanker meget almindelige. I selvmordstanker spiller avstraffelsesmomentet, hevnmomentet en stor rolle.

Et viktig middel for den nervøse til å sikre sin isolasjon, er hans *nedsettelsestendens*[1]). Han gjør som reven overfor rognebærene; da de hang for høit for den, sa den: de er sure. Om alt som ikke kan vinnes uten deltagelse i livet, uten fare for å komme til kort, for å ligge under, er den nervøse tilbøilig til å felle en nedsettende dom. Derved får han et påskudd overfor sig selv og andre til å holde sig utenfor, og slipper å innrømme den virkelige grunn.

I enkelte tilfeller kan individet ha særlig påtagelige grunner til en flukt inn i sykdommen, således ved krigsnevroser. Patienten slipper bort fra redslene ved fronten, ja, har håb om å bli hjemsendt med invalidepensjon.

Et emne som Adler ikke sjelden kommer inn på, er den nervøses *flukt inn i religionen.* Den syke, som har lidt skibbrudd i den nærværende virkelighet, søker trøst ved å flytte sitt mål over til en hinsidig verden. Ved sitt nære forhold til Vårherre føler patienten sig hevet over andre mennesker, og finner den erstatning, kompensasjon, som er en nødvendighet for hans sårede selvbevissthet. — På lignende måte opfatter Adler nervøse menneskers interesse for spiritisme og telepati.

---

1) Entwertungstendenz.

En skjebnesvanger feil ved hele vår kultur er ifølge Adler kvinnens underordning under mannen. I virkeligheten er de to kjønn likeverdige; men i de gjengse forestillinger — ennu mere ubevisst enn bevisst — er der stor rangsforskjell. Det ansees sedvanlig i en familie avgjort for en større begivenhet når der fødes en gutt, enn når det er en pike, selv om det ikke alltid uttales åpenlyst. Barn får tidlig et inntrykk av at en mann ansees for mere enn en kvinne. Piker erklærer ofte at de skulde ønske de var gutter, mens man hos gutter meget sjelden hører det motsatte ønske. Med mannlighet forbindes i almindelig omdømme mere eller mindre klart begreper som styrke, viljekraft, sikkerhet, makt, rikdom, strenghet, hårdhet, hovmod, grusomhet. Selv de asociale av disse egenskaper vekker — iallfall ubevisst — ikke alltid ubetinget fordømmelse, men respekt eller endog beundring. Som tilsvarende «kvinnelige» begreper kan nevnes: svakhet, tvil, nederlag, fattigdom, underordnet forhold, mildhet, føielighet, ydmyghet, medlidenhet. Av disse egenskaper er der flere som i almindelighet omtales som dyder; men allikevel viser det sig at anerkjennelsen av dem ofte er blandet med en viss grad av skuldertrekk og forakt. Av disse falske vurderinger av «motsetningen» mannlig—kvinnelig følger en hær av ulykker. Hos nervøse kvinner finner man at selve deres kjønn gir dem en pinlig følelse av mindreverdighet, at de aldri har funnet sig til rette med sin kvinnelige rolle, men lever i en stadig protest mot den. Nervøse menn plages av mindreverdighetsfølelse, fordi de frykter at de ikke er helt ut menn, at de ikke er mannlige eller mandige nok. Hos begge kjønn finner man som drivende kraft i den nervøse lidelse en mannlig bestrebelse, en *mannlig protest.* Denne ligger ofte åpent i dagen, f. eks. ganske naivt og utilsløret hos demonstrativt mannhaftige kvinner. Personer av begge kjønn kan opnå en stigning av sin «mannlige» selvbevissthet ved utøvelse av hårdhet eller grusomhet. I andre tilfeller er den mannlige protest langt vanskeligere å opdage, idet den søkes gjennemført ad omveier, — gjennem «kvinnelige» midler. Det går an å seire ved underkastelse, å gjøre sig liten for å synes stor, å glimre ved sin ydmyghet, å angripe andre ved sin passivitet, å tilføie andre smerte ved sin lidelse, og til sådanne midler griper den nervøse i sin mannlige protest.

Også blandt mennesker som ikke kan kalles nervøse, vil i ekteskapene skjemaet overordnet—underordnet lett virke ødeleggende. Mannen passer nøie på at der blir tatt tilstrekkelig hensyn til hans stilling som nr. 1. Derved fremkalles hos hustruen en stadig — uttalt eller uuttalt — opposisjon, og følgen er en konflikt som varer like lenge som ekteskapet selv. Det er en god prøve på at kjærligheten er ekte og fri for nevrotiske tendenser, om hver av partene gjerne innrømmer den annen fri utfoldelse av sin personlighet, ja, opmuntrer ham eller henne dertil.

Den nervøse viker tilbake for alle store avgjørelser, frykter det nye, uprøvede og mangler evne til helhjertet deltagelse i livet. I sin følelse av usikkerhet støtter han sig til regler, prinsipper, moralbud, idealer, abstraksjoner og fiksjoner, som snart setter så mange skranker for hans handlinger at han blir socialt ubrukbar. — Også den normale behøver sådanne ledelinjer, og følger dem; men han står langt friere overfor dem. Han beholder sin «unbefangenhet» i den mangfoldige virkelighet, som ikke lar sig tvinge inn i regler.

Angående den rolle fiksjoner spiller i alt menneskelig sjeleliv, — angående fiksjonenes uundværlighet i videnskapelig erkjennelse, slutter Adler sig uten forbehold til erkjennelsesteoretikeren *Vaihingers «Philosophie des Als Ob.»* — Mellem den normales og den nervøses forhold til fiksjonene er der bare en gradsforskjell, men riktignok ofte en meget viktig gradsforskjell. I mange tilfeller hvor den normale er sig en fiksjons egenskap av blott og bar hjelpekonstruksjon klart bevisst, tar den nervøse den bokstavelig. Den nervøse lar sig binde på hender og føtter av sine fiksjoner.

Når et barn skal lære å gå, må det ha et punkt utenfor sig selv, et ledepunkt, til å feste blikket på. Ethvert menneske må ha et sådant punkt utenfor sig selv som mål for sitt liv, et personlighetsideal, som det stiler mot. Dette personlighetsideal er en uundværlig hjelpekonstruksjon, en uundværlig fiksjon. Det representeres av marskalstaven i den menige soldats tornister. Dette ideal[1]), som — i skiftende utformning, tildels i meget tåkete omriss — foresvever enhver fra vuggen til graven, hemmeligholdes for omgivelsene og er delvis ube-

---

[1]) ikke ideal i etisk forstand.

visst. På grunn av den maktstreben det er fremgått av, den konkurransetendens som preger det, tåler det ikke godt dagens fulle lys. — Den nervøses personlighetsideal drives av hans mindreverdighetsfølelse op over all måte. Hans sykelige symptomer sikter alle mot det, — mot den «5te akt» som alltid foresvever ham som avslutningen på det drama hvis helt han er. Det fiktive endemål er i høi grad levende for den nervøse, ja, han kan glemme at det er en fiksjon, det står for ham som en levende realitet.

Det er en grunnsetning i individualpsykologien, at alle foreteelser i sjelelivet er å opfatte som forberedelser for et mål som foresvever individet. — I individets handlinger og nervøse symptomer, i dets karakter er både dets forhistorie og dets personlighetsideal tilstede.

*

Hvis der skal være nogen mulighet for i nogen grad å råde bod på de ulykker som en nervelæge får et dypt innblikk i, da må den første betingelse være *menneskekunnskap*. Motivet til å søke å vinne menneskekunnskap må ikke være at man derved vil bli satt i stand til å felle en moralsk dom over sine medmennesker. Motivet må være ønsket om å hjelpe eller forebygge.

Først litt om nervelægens arbeide. Han må ikke stanse ved de nervøse symptomer og må ikke anse symptomhelbredelse for sitt mål. Det er de ubevisste prosesser bak symptomene han må tillivs. Han må grundig kjenne individets miljø og forhistorie, spesielt dets barndom, og må opspore det personlighetsideal, den «5te akt», som har foresvevet patienten og ledet hans handlinger. Et viktig middel til å få et innblikk i det ubevisste, er drømmetydning. I drømmene finner Adler — dels direkte, dels i symbolsk utformning — en åbenbaring av individets streben efter maktutfoldelse, dets «prestigepolitikk». Når lægen er blitt klar over den indre sammenheng i patientens sjeleliv, da må han forsiktig forsøke å gjøre sammenhengen innlysende for patienten selv, — å gjøre de ubevisste prosesser bevisste. Utsikten til helbredelse er — ceteris paribus — bedre, jo større de plager den nervøse har pålagt sig ved sin flukt inn i sykdommen, er i forhold til sykdomsgevinsten; jo lettere vil han kunne overbevises om at han

har gjort en dårlig forretning. Enn videre er prognosen forholdsvis god, hvis hans virkelige mindreverdighet er liten i forhold til hans egen forestilling om den.

Viktigere enn helbredelse er profylakse (forebyggelse). Kan man skape hygge i barneværelset[1]), da har man funnet en god måte å hjelpe barnene over de første vanskeligheter. Foreldremyndigheten må utøves med mildhet, forat ikke helt fra den spedeste alder av fiendtlige følelser skal feste rot i barnet. — Med Adlers egne ord:[2]) «Kamp innenfor familien kan bare undgåes, hvis opdragerne er i stand til å holde sin egen streben efter makt så godt tilbake, at den ikke blir til en byrde, til et trykk på barnet. — — — Ti det trykk som ofte blir anvendt i opdragelsen, er et farlig middel og bevirker for det meste bare en falsk føielighet; den tvungne lydighet er bare tilsynelatende.» — Om autoriteten i skolen uttaler Adler:[3]) «Når man i den nyeste tid igjen hører rop om at den gamle autoritet må gjenoprettes i skolen, så må man bare spørre sig, hvad godt da denne autoritet tidligere har utrettet. Hvordan skal en autoritet kunne være nyttig, om hvilken vi har erkjent hvor skadelig den alltid har vært, — om hvilken vi har sett hvorledes den allerede i familien, hvor situasjonen er langt gunstigere, bare har bevirket at alle gjør oprør mot den.» — Alt må gjøres for å styrke og utvikle fellesskapsfølelsen. Derimot må både hjem og skole komme bort fra sin sterke opildning av barnets streben efter makt, dets forfengelighet, som man i opdragelsen foretrekker å kalle ærgjerrighet. Denne egenskap isolerer individet. Den travle streben efter personlig makt er det mest fremtrendede onde i den menneskelige kultur, hvad enten den gjør sig gjeldende direkte eller ad nevrotiske omveier. — Grunnen til et barns dovenskap pleier ikke å være mangel på ærgjerrighet. Det er ikke ærgjerrigheten som skal utvikles, men fellesskapsfølelsen. — Barnets opmerksomhet må ledes bort fra dets mindreverdighet, til hvad det virkelig er verd, og hvad det kan utrette.

I samfunds- og familielivet må der vises full rettferdighet mot kvinnene. Det misforståtte mannlighetsideal må korrige-

---

[1]) eine behagliche Kinderstube.

[2]) «Menschenkenntnis» s. 135.

[3]) «Menschenkenntnis» s. 225.

res, og de to kjønns likeverdighet må bli mere enn en talemåte.

De eldres og de gamles posisjon må bli bedre. Man må komme bort fra den taktløshet og tilsidesettelse som de altfor ofte er gjenstand for.

Ennvidere bør man være opmerksom på at enhver form av samfundsurettferdighet begunstiger nevroser, og i samme retning virker vår kulturs hårde konkurranse samt fiendskap mellem klasser og nasjoner. Ved sådanne ulykkelige forhold begunstiges ikke alene individuelle, men også kollektive nevroser, d. e. nevroser som griper en gruppe av mennesker i fellesskap.

Et menneskes karaktertrekk er ifølge Adler ikke medfødt. Karaktertrekkene er indiviets reaksjoner overfor miliøinnflytelser. Hadde miliøet vært anderledes, vilde også karakteren ha blitt anderledes. Han polemiserer således mot læren om medfødt kriminalitet, — om «den fødte forbryder», og benekter den antagelse at seksuell perversitet skulde være medfødt. Læren om karakterens arvelighet betrakter han som en for opdragergjerningen uhyre skadelig villfarelse.

I sine etiske refleksjoner bygger Adler på fellesskapsfølelsen: Av ethvert menneske fordres en helhjertet deltagelse i menneskelivet, — i samfund, kallsgjerning og kjærlighet (d. e. kjærlighet mellem mann og kvinne).[1]) Å isolere sig — sådan som nevrotikeren — er forbudt. Der er intet spørsmål om man vil være med eller ikke, — det er en ubønnhørlig fordring at enhver skal prøve å lette og forskjønne de andres liv. Den rette grunninnstilling finner han i *Dostojewskis* ord, «at enhver er delaktig i den annens skyld».[2]) I dette ord ligger en absolutt forpliktelse til fullt ut å være med.

Adler taler skarpt mot *Nietsches* herremoral, som idealiserer den personlige maktutfoldelse og må sees i sammenheng med det misforståtte mannlighetsideal.

*

Hermed er der gjort et forsøk på å gi dette tidsskrifts lesere et innblikk i Adlers individualpsykologi. Den er en harmonisk opbygget helhet, den viser sammenheng hvor vi før ikke så den, og skaffer klarhet i vanskelige emner. Det er rikelig umaken verd å sette sig inn i den.

---

[1]) Gesellschaft, Beruf und Liebe.

[2]) Citert efter Praxis und Theorie der Individualpscyh. s. 214.

Men man blir allikevel sittende igjen med innvendinger på vesentlige punkter. Når Adler med utgangspunkt i sin nervelægepraksis vil gi et utsyn over hele det menneskelige samfund, over ekteskap, opdragelse og hele samfundets ordning, da hører vi ham gjerne, ja, i ærbødig takknemlighet, men blir samtidig ikke forbauset over at det vi møter, er et utpreget fagsyn. Vi får forresten inntrykk av at han også som fagmann er ensidig, — at i det hele hans systems harmoniske opbygning henger sammen med en svakhet: en tilbøielighet til å forenkle tilværelsen for å kunne orientere sig i den, — til, hvis virkeligheten ikke stemmer med hans sans for symmetri, å kutte ujevnheter av.

En hovedinnvending gjelder hvad man kan betegne som hans autoritetsfiendtlige innstilling. Denne innstilling er forresten ikke særegen for Adler. Man finner den også hos Freud og hos andre moderne forfattere som skriver om sinnslidelser. Det synes å være en av nevroselærens sikreste resultater at streng utøvelse av autoritet i hjem, skole og samfund medfører stor fare for nervøse forstyrrelser. Det er nyttig for alle som i en eller annen form utøver autoritet, å være opmerksom på dette forhold. Men man kan tenke sig at Adler, som ser hele verden fra en nervelæges synspunkt, kan komme til å gå for langt i motsatt retning. Den tendens han gjør sig til talsmann for, kan føre ut i anarkiske tilstande. Hvad nytte f. eks. den fedrene eller mødrene autoritet i hjemmet kan gjøre, også i tilfelle hvor vi kunde ha ønsket den utøvet anderledes, ser vi best hvor den mangler. Det samme gjelder for skolens og hele samfundets vedkommende. Det er sant at jo sterkere fellesskapsfølelsen er utviklet ,desto mindre blir det nødvendig å utøve autoritet. Men så lenge det ikke har lykkes å utvikle en meget sterk fellesskapsfølelse, så lenge er — uansett hvem der har skylden for dette — en ganske kraftig utøvelse av autoritet det minste onde. Den som ikke ønsker anarki, gjør vel i, tross berettiget kritikk, lengst mulig å støtte de skrøpelige autoriteter i hjem, skole og samfund.

I nær sammenheng med denne innvending står den næste. — Et overordnet—underordnet forhold hvorav Adler har sett særlig mange ulykker fremspringe, er forholdet mann—kvinne i den hele samfundsordning. Han hevder at de to kjønn er helt jevnbyrdige, og at de skal være helt likestillet. — Hans mange treffende uttalelser angående denne sak undlater ikke å gjøre

et sterkt inntrykk. Men allikevel vil man lett bli sittende igjen med den tanke at hans sans for symmetri har villedet ham, og at han har uttrykt sig absolutt hvor han burde ha uttrykt sig relativt. Det faller vanskelig å la sig overbevise om at ikke det mannlige kjønn er rikest utstyrt fra naturens side, og at ikke dette er et viktig biologisk grunnforhold, som nødvendigvis må medføre konsekvenser i samfundets opbygning. Sannheten må ligge et sted imellem Adlers standpunkt og f. eks. professor *Wieth-Knudsens* overdrivelser i motsatt retning.

Hvad angår Adlers omtale av flukten inn i religionen, så er de sørgelige eksempler på nevrotisk religiøsitet som han anfører, av interesse, bl. a. fordi den forfengelighet og trang til å heve sig over andre mennesker som han finner som drivende krefter i sine patienters religion, også spiller en stor rolle i normale menneskers religion. Det ligger nær å tenke på *Johannes Johnsons* ord om de små og de store religiøse ærgjerrigheter. Men når Adler ikke har stort annet å si om det hele emne, da får man det inntrykk at han ikke kan ha nogen dyp forståelse av religiøst sjeleliv.

Med hensyn til hans avfeiende uttalelser om telepati og spiritisme er kort og godt å si, at et nutidsmenneske ikke burde kunne lukke sine øine for de utsikter som den psykiske forskning har åpnet for vårt blikk.

Adler hevder — som referert tidligere i artikkelen — at et menneskes karakter ikke er medfødt. — Spørsmålet om i hvilken grad et menneskes personlighet skyldes arvestoffet og i hvilken grad miliøet, er uhyre vanskelig å komme tillivs. Rasehygienikernes tabeller er ikke så éntydige som de ved første øiekast kan synes å være. Man vet i virkeligheten meget lite sikkert om dette spørsmål. Det hender vel ofte at rasehygienikerne «vet for meget». Men den samme kritikk kan rettes mot Adlers standpunkt, som betegner en overdrivelse til den annen kant. Hans optimistiske tro på hvad miljø og opdrase kan gjøre ut av en ubekvem materie, kan i det enkelte tilfelle være en gavnlig fiksjon for en opdrager eller for en nervelæge. Men man bør ikke av Adlers optimisme la sig forlede til å se bort fra rasehygienikernes advarsler.

Med sin utpreget psykologiske innstilling kommer Adler i et visst motsetningsforhold til den indremedisinsk orienterte retning i moderne psykiatri. Denne retning har påvist sinnets sterke avhengighet av legemets indre sekresjon. Med funk-

sjonsforstyrrelser i skjoldbruskkjertelen, binyrene, kimkjertelen og andre kjertler som har innflytelse på blodets sammensetning, følger tilsvarende psykiske avvikelser fra normen. Også med kroniske betendelser, hvorved blodet forurenses, kan følge sykelige sinnstilstande. Det drives for tiden et energisk arbeide for å finne veier til å komme nevroser og sinnssykdom tillivs fra den legemlige side, — til å fjerne årsaken til den skjebnesvangre forandring av blodet. Dette arbeide har allerede gitt gode resultater og har åpnet rike muligheter for fremtiden. — Det må være riktig å forsøke å angripe ondet fra begge sider, både fra den psykiske og fra den legemlige side. Men med hensyn til samarbeide mellem den psykologiske og den indremedisinske retning er man ennu ikke kommet langt. — Adler står med hele sitt livsarbeide på den psykologiske side. Hans individualpsykologi forelå som et fast opbygget system før den indremedisinske retning var begynt å spille nogen rolle. Den måte hvorpå han[1]) tar standpunkt til *E. Kretschmers* bok: «*Körperbau und Charakter*», viser at hans stilling til den nyere retning først og fremst er en forsvarsstilling. — Hvis man tar hensyn til den nyeste tids epokegjørende iakttagelser angående samsvarigheten mellem legemlige forhold som kan påvirke blodets sammensetning, og sjelelige fenomener, vil man ikke alltid kunne følge Adler i hans sterke tro på de sykelige sinnstilstandes psykiske betingethet (riktignok ofte med utgangspunkt i en legemlig mindreverdighet) og på deres helbredelighet ad psykisk vei.

Freuds nevroselære er bygget på libido, Adlers på mindreverdighetsfølelse kontra maktstreben. Det er umulig å undgå det inntrykk at begge har forenklet sannheten. Men samtidig har begge hver for sig, nettop ved sin klare gjennemførelse av en enkelt grunntanke, gitt et verdifullt bidrag til vår forståelse av menneskelig sjeleliv.

Thorolf Holmboe.

---

[1]) Menschenkenntnis s. 142 fgg.

REALISTISK STUDENTERKRISTENDOM

AV J. ANDREAS BAKKE.

Uken efter de store kirkefestlighetene samledes 100 studenter på Værnesmoen. Dagspressen hadde endel fra møtet. En så velkommen pressesensasjon som behandlingen av den kristelige studenterbevegelses stilling til Ungdomsforbundet, med resolusjoner fra begge kanter og alle slags fortolkningsdisputter, blev naturligvis gitt med fete overskrifter. Men om det som på et studentermøte er vesentligere enn alle resolusjoner og ytre begivenheter hørte vi lite.

Når 100 studenter av alle fag og leire møtes, skulde det de foretar sig, kunne gi visse vink om tidens kurs. Hvad er rimeligere enn at det der kommer frem noget av det som hører fremtiden til? En dom over det som er utbrukt, en bekjennelse til det som har vekstens muligheter! Det er vel ikke anderledes nu enn før: studenterinteressene er det mest ømfindtlige barometer for alle åndelige værforandringer. Tross eksamenspugget og morgenkøene foran lesesalene er det vel ikke anderledes.

Folk så nokså forskjellig på kirkejubileet. Nogen sa: «et folk på forklarelsens berg», andre tenkte nærmest på en festrus, et frådseri i stemning og pokalklang for å glemme den ubehagelige virkelighet.

Efter kirkefesten kom vi til Værnes. Men hos oss var der iallfall ingen festrus. Sjelden har vel et studentermøte vært så optatt av *realiteter* som vårt møte var. Alle tre hovedforedrag behandlet emner som var grepet like ut av den aktuelle situasjon i folkelivet: Den sociale krise, den nye situasjon i den kristne verdensmisjon, og som avslutning på det hele: kirkens opgaver idag. Møtets uforfalskede virkelighetssans er dets første iøinefallende trekk.

Bibelbetraktning om morgenen, formiddagsforedrag med diskusjoner som vertinnen hadde et svare bry med å få stanset for middagsklokken ringte, samtalemøter, kretser og styre-

møter om eftermiddagen, til slutt kveldsforedrag i Værnes ærverdige kirke —, nogen syntes visst at dette blev lovlig meget av «program» i de vakre sommerdager, da Trondhjemsfjordens vover fristet, og da nye vennskap blev stiftet likeså ivrig som de gamle blev fornyet. Vi blev iallfall ikke åndelig underernæret. Et arbeidsmøte og en sommerfest på samme tid.

Foredragene var aktuelle og verdifulle. Nogen riss av deres tanker kan kanskje gi et inntrykk av hvad det dreiet sig om.

Det første stillet spørsmålet om hvorledes kristendommen kan møte tidens sociale krise. Innlederens, pastor Marthinussens hovedtese var: kirken har kun ett å gjøre: å forkynne evangeliet. Den skal ikke utforme noget socialt reformprogram, men føre menneskene frem til det ene nødvendige, gi menneskene himlen over livet. I debatten blev dette hovedsyn imøtegått bare av en eneste deltager, som mot innlederens resignasjonssignal reiste satsen: Kirken skal selv være Guds rike i verden og ikke vike tilbake for aktiv deltagelse i den sociale kamp, f. eks. kampen mot krigen. Foredragsholderen var selv forbauset over den tilslutning hans grunnsyn vant blandt de unge; for femten år siden vilde dette ha vært ganske anderledes. I ordskiftet deltok bl. a. også professor Lyder Brun, som erklærte sig enig i innlederens grunnsyn, men ønsket dette utført i konkrete opgaver. En aktuell social opgave for kirken var det efter hans mening å rydde ut den tese at «*religionen er en privatsak*», denne nu så almindelige sats som er lansert av socialdemokratiet, men som strider mot all religionshistorisk erfaring.

Møtets annet hovedforedrag blev holdt av misjonsprest Karl Ludvig *Reichelt*, Buddhistmisjonens skaper som nettop var kommet hjem fra Kina. I et vektig foredrag over emnet «Religionen og religionene. Misjon — toleranse» gav han et åndfullt utsyn over religionenes stilling idag. I denne situasjon søkte han så å plasere det kristne budskap. Vi må søke å emansipere oss fra de vesterlandske tankelinjer og trenge inn til religionens innerste fellesliv, hvor vi finner den Gud som Kristus har åpenbaret, i en større og veldigere sammenheng, ikke tidsbegrenset og relativ, men evig og absolutt. Hvordan kan vi annet enn drive verdensmisjon, når der på jorden lever mennesker som kun har opfanget brokker av den evige og herlig-

gjorte Kristus? Men hvordan kan vi annet enn være tolerante og forstående overfor de lysverdier vi finner i socialt og religiøst liv blandt de ikke-kristne folk? Misjonens, verdensfrelsens mål er fra en side å bringe det som har noget av Kristus, helt frem til ham. Fra den annen side er det å bryte vei for ham der hvor han ikke er kjent. Særlig det fjerne Asia er nu brennpunktet for åndenes møte. Men kun med *den kosmiske Kristus* er det idag mulig å drive kristen misjon med fremgang og frimodighet.

Misjonsprest Reichelt holdt under møtet også etpar bibeltimer, hvor hans frigjorte syn og hans sterke kall til meditasjon og fordypelse virket befriende og løftende på mange. Det må være tillatt å komme med en personlig bekjennelse: religionens verden blev oss plutselig så ny og nær, da vi satt under buddhistmisjonærens kateter. Det kom over oss noget av den følelse at vi blev løftet inn i religionenes verdenskamp, den kamp som til sist utkjempes hos hvert enkelt menneske. Reichelt førte linjene både utover og innover.

Meget blev talt og gjort på Værnesmoen som ikke her kan berettes. En imponerende liste over foredragsholdere og emner vil ikke si stort. Denne omstendighet gir mig forresten høve til å reklamere for en brosjyre som Studenterbevegelsen i høst utgir, hvor de fleste av foredragene fra Værnesmoen kommer. At vi som var der, vil ha den er selvsagt. Men kanskje kunde dette riss av møtet som her blir gitt, også vekke andres nysgjerrighet, så at disse verdifulle foredragene kunde glede mange ved sin tankerikdom og sitt utsyn. Foruten hovedforedragene var det kveldsforedrag av biskop Berggrav, dr. Gerhard Hertzberg, biskop Støylen og dr. Ording. I den gamle, vakre kirke møttes vi også med mange fra menigheten. — Og disse «størrelser» som beæret oss med sitt besøk, var ikke lysende stjerner som dukket frem på firmamentet og forsvant. De var overhode ikke «stjerner», men studenter som vi. Vi blev innviet i de erfaringer som de ellers kun betror hverandre, og de begynte selv å tro at de var unge. Studentermøtene har en merkelig evne til å rive ned de akademiske gjerder — mellem fakulteter og mellem årsklasser.

Også forholdet til «gutta» på plassen var det aller beste. Vi pratet med dem, de kom om kveldene og hørte på oss, opmun-

tret «de verdslige» i deres fortvilede fotballkamp mot teologene, og hentet sig til slutt en knepen seir som satte en stopper for teologenes triumfer.

En av dagene var reservert for Stiklestad. Ordføreren i Verdalen bevertet oss og dosent Bergsgaard holdt en tale[1]) som hensatte studentene i vill begeistring. Intet steds utfolder det personlige samvær sig så friskt som på slike utferder, hvor studenterhumøret og sangen får hvad den tilkommer. Forøvrig ser det ut som sangen holder på å forsvinne fra studenterlivet. Også et tidens tegn?

Ennu et siste hovedemne stillet oss overfor evangeliets gjerning i tiden. Professor Brun talte om «Kirkens stilling og opgaver idag» — et klart og fengslende foredrag som jeg ikke her vil ødelegge ved å gjengi brokker av det. Det tør være at det hører til det beste som blev talt under eller omkring kirkefestlighetene. Det trakk fasitten av både kirkefestlighetene og studentermøtet og blev til et program som peker vei fremover. Professor Bruns foredrag siste dag på Værnes og hans manende preken til studenter og speidere under avslutningsgudstjenesten i Domkirken gav den sterke appell uttrykk som lå i møtet selv som helhet. Diskusjonen efter foredraget samlet sig vesentlig omkring samfundslivets stadig mere omsiggripende sekularisering og kirkens egen demokratisering.

Det jeg har sagt om diskusjonene ved møtet kan misforståes. Der fantes ikke studenterdebatter i god, gammel forstand, intet av rendyrket problemdebatt, intet av studentens blåøiede tro på forstandens evne til å løse alle problemer. Man kunde heller tale om diskusjonstretthet. Det var stadig praktiske og konkrete ting vi talte om. De eldre deltagere fant her bekreftet den gamle visdom at tidene forandrer sig. Vi behøver jo forresten bare ta for oss de gamle møteprogrammer for å overbevise oss om at studenterspsyken har gjennemgått en merkbar forandring. Vi *slåss* ikke om våre meninger lenger.

Problemdebattenes tid er forbi, når det gjelder studentenes stilling til kristendommen. Dette gir vel også et drag i tidens ansikt. Vi kan ta det som et lystegn, som et løfterikt varsel om at det skal bli mulig bedre å gjøre de kristelige idealer for-

---

[1]) Trykt i «Kirke og Kultur», oktobernummeret.

ståelige også for den intellektuelle verden. Vi erkjenner sikkert alle nu at med intellektuelle overveielser kommer vi ikke frem til det vesentlige og egentlige i religionen. Men bør vi ikke være på vakt mot ovedrivelser ogsaa i denne retning? Det intellektuelle liv, som studentene er satt til å verne om, har konturer som ikke kan utviskes.

Det var opgaver vi befattet oss med. Og opgaver gir *fellesskap,* samlethet, trekker interessen bort fra det subjektive. Den selvspeilende subjektivisme var der visst ikke meget av. Man kan si at der først av alt trenges avgjørelse. Men apellen til aktivitet er selv et kall til avgjørelse som vi alle trenger. Det er avgjørelse i det å erkjenne opgaven og gå inn under den. Man har sikkert lov til å si at der var en streben ut over det subjektive *frem til det objektive,* eller folkelig uttrykt: Gud selv vilde vi skulde stå i midtpunktet, ikke mennesket, ikke vi. Det kom så klart frem i professor Bruns slutningsreplikk i diskusjonen efter hans foredrag: «Det er nødvendig å vinne ut over subjektivismen, frem til det objektive *budskap.* Vi må komme ut over selvbetraktningen og individualismen, om vi skal formå noget blandt våre kamerater. *Vi* har valgt Kristus til vår fører, han er vårt program — og intet annet. Under hans banner vil vi stille oss til tjeneste!»

De nasjonale studentermøter — med adgang for en flokk fra våre nordiske broderfolk — viser sig å gi noget som de store nordiske ikke kan gi. Vi er ikke så mange, vi kommer nærmere sammen, programmet blir mere samlet, fordi den ene bevegelse står bak. Et slikt stevne blir et møte med folkets kirke og de nasjonale opgaver som vi alle kan ha godt av å bli stillet overfor. Sommermøtene er og blir ett av de viktigste arbeidsredskaper studenterbevegelsen har.

De svenske deltagere gav også anledning til en eftermiddagssamtale omkring studenterbevegelsen i Norden. En av våre svenske venner gav her et klart innblikk i vanskelighetene og opgavene. Vi skiltes med et vel møtt i Finnland næste sommer.

J. Andreas Bakke.

JULEN DEN KRISTNA ANDENS MÄSTERVERK

Av professorn i religionshistoria i Uppsala Dr. TOR ANDRÆ.

Kristendomens historia är en bok med många kapitel. Åtskilliga av dem äro kända och förtrogna för oss alla. De handla om vår tros stora bekännare och vittnen, om de stora striderna, som utkämpats på den samhälleliga och politiska vädjobanan eller i tankens värld till försvar för kristen tro och kristna ideal. Men det finnes också ett kapitel i denna historia, som icke är så känt som det förtjänar, kanske främst därför att dess skrift ofta är dunkel och svårtydd. Det handlar också om en kristendomens strid. Men den motståndare den här möter har sitt eget stridssätt. Han vågar sällan en kamp på öppna fältet. Han låter sig knappast besegra med våld och är föga tillgänglig för förnuftig övertalning. Sju gånger kan han dödas och står likväl upp igen lika livskraftig. Den motståndaren heter *seden.*

Ingen tyrann för ett så strängt regemente, ingen vet att med så enkla medel skaffa gehör för sin vilja. Vi nutidsmänniskor hänge oss gärna åt illusionen, att våra handlingar uteslutande bestämmas av förnuftiga motiv. Det är ett stort misstag. Låt oss tänka på den enklaste av våra vanor, vårt sätt att hälsa. Vi ta av oss huvudbonaden, vilket i vårt kalla klimat knappast är förnuftigt och säkert mycket obekvämt. Seden har väl en gång haft en mening. Då man avtog den skyddande huvudbonaden ställde man sig värnlös och tillkännagav på så sätt sitt fredliga sinnelag. Den stolta gest, som passade den hjälmprydde krigaren, blir estetiskt sett föga verkningsfull, då den företages med våra stackars vintermössor. Tibetanerna hälsa genom att räcka ut tungan och finna det artigt och vackert, polynesierna hälsade genom att gnida näsorna mot varandra eller, om det skulle vara riktigt anständigt, genom att lyfta bastkjolen ett gott stycke över knäna. Ty varje folk

har sin sed och varje folk anser att dess egen sed är den enda riktiga. När negern ser den vite mannen använda en näsduk brister han ut i gapskratt och pekar finger åt den osnygga människan, som stoppar sådant i fickan. Vi å vår sida finna den svartes vana att insmörja peruken med härsken olja, med lera eller rentav med så osmaklig kosmetik som kospillning högst motbjudande. Han gör det dock i renlighetssyfte, och bruket fyller nog sin uppgift.

Seden är en makt på gott och ont. Det kan aldrig vara kristendomens uppgift att utrota ett folks sed. I seden har folket lagt ned något av sin egen själ, av den egenart som utgör dess särskilda gåva och utrustning. Att söka döda ett folks själ är att förgripa sig på skaparens eget verk. Men det finnes i folkseden så mycket som är ren onatur, livsfientligt, ödeläggande, grymt och barbariskt. Vi sörja våra bortgångna genom att bära svarta kläder och genom att hålla oss borta från nöjen, som vi annars anse tillåtna. Australnegern sörjer genom att rista långa, djupa skåror med stenkniven på bröst och armar eller genom att kapa av fingertopparne. Melanesierna instänga ofta den dödes närmaste kvinnliga anförvanter tillsammans med liket under månader. I Indien liksom en gång här i norden fingo änkor och slavinnor följa maken eller husbonden i döden. Att övervinna den sed, som icke är förenlig med evangeliets ande och dock bevara det som kan och måste bevaras, om ett folk skall leva sitt eget liv, har i själva verket varit en av de svåraste uppgifter kristendomen mött på sin väg till världsherraväldet. Den står ännu mitt i arbetet att lösa denna uppgift. Kastväsendet i Indien, månggiftet i Afrika, förfädersdyrkan i Kina äro alltjämt allvarliga problem för den missionerande kyrkan.

Det är ett litet avsnitt av kapitlet om kyrkan och folkseden som vi här skulle dröja vid. Det handlar om kristendomens tysta kamp för att omskapa och förvandla våra folkliga fester till ett värdigt uttryck för kristet folkliv.

Det talas som bekant ofta om *tråkigheten på landsbygden.* Uttrycket måste ha uppfunnits i en stad. Det är i varje fall helt präglat av storstadsbons syn på den dystra tillvaron i landsorten. Stackars människor! Smutsiga mörka vägar utan elektriskt ljus, inga restauranger med jazzkapell, inga teatrar, inga konserter!

Landsortbon ler med den vises ro åt denna enfaldiga förhävelse. Det är aldrig tråkigt på landet eller rättare sagt: det *var* aldrig tråkigt så länge där fanns ett släkte, som förstod konsten att stämma människotillvaron i samklang med naturens eget liv. Man hade visserligen icke så gott om det slags nöjen, som kräva stor påkostning och dyra anstalter och dock ge klen valuta. Men fester hade man tillräckligt. Varje år fyra stora högtider: vår, sommar, höst och vinter. Och var och en räknade många festdagar. Strängt taget voro de väl trehundrasextiofem stycken. Den som varit lycklig nog att åtminstone ha fått uppleva barndomen, livets viktigaste lärotid, på landet, vet det. Den dag, då stararnas melodiska vissling för första gången hördes i den bleka marskvällen, den dag då man fann den första blåsippan med dess svala, löftesrika doft, den morgon då den första snön låg där vit och ren, kommen som genom ett underverk i den tysta natten, det var festdagar, som ingen glömmer, den ena härligare än den andra.

Jag anar invändningen, att så sentimentalt, så romantiskt har aldrig landsbygdens folk betraktat naturen. Kanske icke i skördemaskinernas och traktorernas tidevarv. Men det släkte, som skapade cykeln av folkliga fester, måste ha kunnat känna något, som mer än allt liknar vår barndoms friska naturupplevelser. Hela detta konstrika system av fester, som gav innehåll och glans åt tillvaron, hade vuxit fram ur livets egen rytm. Överflödstider och fastetider, årstidsdramats akter, groning och växt, mognad och vissnande, solstånd, dagjämning och nymånad skapade helger och högtider.

Vi ha förlorat eller hålla på att förlora denna intensiva inlevelse i naturen, som i själva verket är lika fri från all avsiktlighet och allt ansträngt svärmeri som barnets naturupplevelse. Vi äro trots vår större bildning icke längre hemma i naturen. Hur många storstadsbor kunna skilja mellan ny och nedan eller mellan en avlövad lind och en alm? Vi älska naturen — tro vi åtminstone — men den omedelbara samklangen finns icke mer. Därför faller den gamla heliga festordningen i glömska. De ersättningar vår tid skapar äro bleksiktiga konstprodukter: mors dag, svenska flaggans dag, barnens dag! För att icke tala om det nöjesliv, som i stället för vederkvickelse håller på at bli den börda under vilken släktets fysiska och moraliska livskraft brister samman.

Vi ha mistat den gamla festserien, som konstrikt slöt sig till livets egen gång. Men vi ha icke mistat den helt och hållet. Att det ännu finns något kvar, tillräckligt för att ge omväxling och färg åt livets enahanda, är kyrkans förtjänst. Hur gärna skulle icke maskinkulturens ande vilja dela även vårt år i stycken av lämplig fyrkantig struktur, standardisera även tiden som andra industriprodukter. Hittills har det icke lyckats. Ännu fortsätter påsken sin irrationella vandring i almanackan och åstadkommer, att man ännu med någon spänning öppnar denna förträffliga bok för att se vilka överraskningar den bjuder oss i dagarnas ordning. Och framför allt: i kyrkoåret ha många av de gamla festerna bevarats som kyrkliga helgdagar. Kyrkan har genom sekler strävat att kristianisera de högtider, som hedendomen lämnat i arv. I stort sett har den lyckats på et sätt, som måste fylla oss med tacksam förundran.

I allt har den visserligen icke lyckats lika väl. Det finnes fester, som knappast kunna komma överens med kristendomens ande. Människan tyckes ha ett outrotligt behov att åtminstone någon gång om också för en mycket kort tid få kasta av de band och ordningar, som annars inskränka hennes personliga frihet och i ett festglädjens rus ge fritt utlopp åt de drifter och impulser, som hon annars till samlivets gagn hållit instängda. Karnevalen i södra Europa är en fest av sådan karaktär. De försök som gjorts och göras att inplantera denna vårfest i vår bistra februari, den tid då krokus och anemoner blomma i den lyckliga södern, äro skäligen meningslösa. Det är överklassfasoner, som aldrig bli verklig folksed. Större möjligheter erbjuder första maj, där också en gammal eldfest, ursprungligen kanske med syftet att hjälpa solen att lysa över den nyss sådda grödan, gav en naturlig anknytningspunkt. Men den verkliga vårfesten infaller för oss nordbor vid midsommar, som ju också alltfort är en äkta folklig högtid. Men midsommardagen är en oförbätterlig hedning. Kyrkan har sänt den allvarligaste bland budbärare, Johannes döparen för att omvända den, men det har visat sig ogörligt. Det har icke blivit någon naturlig enhet mellan den folkliga och den kyrkliga högtiden.

Den andra av de stora kyrkliga högtiderna visar i stället ett fall där kyrkan lyckats så mycket grundligare. Påsken är

till hela sin karaktär en kristen högtid. Av gamla hedniska festseder finnes egenligen intet kvar i vårt påskfirande. Men så har också påsken blivit döpt två gånger. En gång efter judisk ritus, då urgamla festbruk med anor både i herdelivet och i åkerbruksreligionen helgades till minne av Herrens första stora nådesgärning mot sitt folk, befrielsen ur Egypten. En gång med kristet dop, då den judiska påsken blev Kristusminnets stora högtid.

Helt annat är förhållandet med den första och som religiös folkfest onekligen också den största av kyrkans högtider. Förunderligt mycket av urgammal festsed, som ärvts från heden tid, har här bevarats. Ja, det är knappast för mycket sagt, att det ojämförligt mesta av gammal folksed, som tycks äga livskraft nog att fortleva även i vår traditionsfientliga tid, slutit sig till julfesten. Men på samma gång har kristendomen aldrig visat sin förmåga att omskapa, förädla, förklara vad som vuxit på folksedens naturgrund som här. Vem har åstadkommit vår julfest sådan den nu är? Icke biskopars maktbud, icke kyrkomötens beslut, icke teologernas tankar. Stilla och ihärdigt, skenbart oavsiktligt och dock alltid i en bestämd riktning har en kraft arbetat i det fördolda, en kraft som dragit fram ur djupen det ädlaste och bästa i folkseden och låtit det mörka, barbariska, livsförödande försvinna. Enskilda ha gjort sin insats i den kraftens tjänst, men planen, tanken, som ledde det hela, var ingen enskilds tillhörighet. Vi ha rätt att kalla julen den kristna andens mästerverk.

Det hedniska arvet i vår kristna jul härrör icke från en enda fest. En hel rad av högtider, som ursprungligen firats vid olika tider av vinterhalvåret, ha småningom sammanflutit i den kristna julen. Låt oss försöka att följa var för sig de trådar, som här sammantvinnats.

I. *Julen de bortgångnas, den osynliga världens högtid.*

Den döde har gått bort. Man har sänt iväg honom till det fjärran landet bortom haven, ovan skyn eller djupt i jordens innandömen, där själarna bo. Han har fått vägkost för färden, kanske också båge och pilar för att kunna sörja för sig själv. Man önskar icke att han skall vända åter. De sörjande fränderna tillåta sig allehanda små bedrägerier och knep för

att den stackars anden icke skall finna vägen hem. Och dock — bakom all denna grymhet och hjärtlöshet, som har sin grund i vidskeplig fruktan, bor en tillgivenhet, som icke kan glömma den döde, en hjälplös önskan att även över dödens gräns bibehålla förbindelsen med dem, som gått bort. Människohjärtat är redan i vår kulturs barndomstider en underlig värld full av motsägelser. Därför ha de flesta folk trott, att de döda åtminstone en gång om året få återvända till de levandes värld och besöka de platser, där de framlevat sitt liv på jorden. I Japan hette själarnes dag lyktfesten. Utanför staden mötte man med österländsk hövlighet de osynliga gästerna och följde dem till hemmen, där tända papperslyktor visade att de voro väntade. Bordet stod dukat och själarna fingo en vänlig uppmaning att slå sig ned. Då måltiden kunde tänkas vara slut lät man dem förstå, att det var tid att bryta upp. Och för att visa att man menade allvar svängde man käppar och lät trummor dåna och körde sålunda utan krus själarna på dörren. Ty sådana gäster voro i längden farliga att härbergera.

I södra och mellersta Europa synes själarnas fest ha firats någon gång på senhösten. Dess minne fortlever i allhelgonadagen. I Sydeuropa där något av den antika hedendomens glada folklighet lever kvar i kyrkans festseder, samlas man i all gemytlighet till minnesfest på kyrkogårdarna. Barnen få dödskallar och skelett av socker i present. Längre norrut har festen en mera allvarlig karaktär. I Tyrolen tänder man aftonen före allhelgonadag själaljuset och ställer det på härden. Under natten få de hädangångna, som dväljas i skärseldens pina, återvända till sina hem och smörja sina brännsår med talgen från själaljuset.

I norden har dödsfesten firats vid olika tidpunkter under vintern. I folkets tro och sägen om julen möta vi ofta föreställningen om osynliga gäster, som icke få glömmas då högtidsbordet dukas åt de levande. De ha nämnas med många namn. Främsta rummet bland de väsen, som kräva sin tribut av julkostens överflöd, intar tomten. Hans gestalt har ju blivit så älskvärd och humaniserad — för barnen är han som den välvillige utdelaren av godsaker och julklappar en av julens huvudfigurer — att det kan synas otänkbart att han skulle ha

något att göra med de fruktade gästerna från den andra världen. Ock dock finns det starka skäl, som tala för att även han lånat drag från dödsväsendena. Den husbonde, som först bott på en gård, eller den som först gör upp eld i den nybyggda stugan blir dess tomte, berättas det från Finland. Och i en uppteckning från Uppland heter det rent ut: Tomtarna äro de döda som bott i gården förr. Det är den gamla husbonden, äldste far i huset, som «går och tomtar», ordnar och styr i den gård han byggt och vars rådande han blivit för all framtid.

Tomten är emellertid en av gårdens egna. Men folktron vet också om mera tillfälliga julgäster från den osynliga världen. Med en mycket vacker kristen omtolkning kallas de ibland änglar. I Småland lämnades en kanna med «änglaöl» kvar på bordet över natten. Plats fanns ibland för ängeln vid det festliga julbordet:

Men högst vid bordet brann ett ljus
Det enda i de frommas hus,
Dit ställdes mjölk och vetebröd,
Men ingen njöt dess överflöd.
Jag frågte vems den platsen var?
Den gode ängelns, gav till svar.

Men folktron vet mycket väl vilka «änglarna» egentligen voro. Det är gårdens fordna bebyggare, släktens bortgångna medlemmar, som komma för att fira julen i sitt gamla hem. Jag kan ännu minnas den rysning jag kände — en obeskrivlig blandning av kuslighet och angenäm spänning — då var gamla trotjänarinna förklarade för mig, att man icke fick baka på Thomasmässnatten. «Ty då måste de baka, som ha bott i huset förr.» I Södermanland lämnades något av julmaten kvar på bordet åt de döda. Då man reste sig från måltiden torkades stolarna mycket väl med en handduk. På julmorgonen såg man efter, om det fanns spår av mull på någon plats. Då hade gästerna från kyrkogården röjt sin närvaro, och den på vars plats mullen hade blivit funnen, var nu «kallad» och dog före nästa jul. I Nerke fick ingenting hängas för fönstren på julaftonen. De döda skulle kunna se in på

festen som firades därinne. I Bohuslän var det sed att sätta fram stol och tallrik vid julbordet både åt frånvarande och hädangångna familjemedlemmar. Från Dalsland säges, att så skedde endast då någon dött under året. Husmodern lade för på tallriken vid den tomma platsen av de rätter, som den bortgångne tyckt bäst om. Så var ändå den saknade med i familjekretsen på högtidsaftonen.

Men det är icke blott de döda som få komma igen vid juletid. Även andra övernaturliga väsen och makter äro på färde och kunna ses av den, som har klarsynens gåva. Överhuvudtaget är den slöja, som annars döljer den osynliga världen, lyftad för ett ögonblick. Det fördolda och det kommande kan utforskas. Märken och tydor kan den insiktsfulle taga på många olika sätt under hela jul- och nyårshelgen. Säkert sammanhänger denna tro egentligen med årsskiftet, som i äldre tider även ansågs inträffa vid jul. Den hemlighetsfulla övergången mellan två tidsskeden är för folktron en viktig ödestimma. Då avgöres det, som skall ske under det kommande året. Fortsättningen blir början lik. De första timmarna och de första dagarna innesluta i sig som frö och som möjligheter det kommande årets skickelser. På många sätt kan man vid juletid få se in i makternas rådslag. Man ser efter om spår synas i askan efter julbrasan. Leda spåran inåt, så betyder det att ett litet barn kommer till huset. Men äro spåren vända utåt kommer någon att dö under året. Julnatten är den stora orakelnatten. Den som ser in i stugan under julkvällens festmåltid genom öglan i en avbruten skackel eller genom en vigselring, ser måhända någon sitta vid bordet huvudlös eller utan skugga. Det är en dödsmärkt. Eller han ser kanske den unga husmodern sitta med ett litet barn på armen. Det mest ofelbara sättet att få veta vad framtiden döljer är emellertid att gå den s. k. årsgången. Den, som vågar försöket måste emellertid besitta ett betydande mått av kallblodighet och beslutsamhet. Tidigt på julaftonsmorgonen måste han gå ut i skogen, så långt att han varken hör hund eller hane och dröja där ända till aftonen. I kvällsmörkret vandrar han sedan utan att säga ett ord till någon till en kyrka och går motsols tre gånger runt kring densamma. Ännu bättre är det om han på samma natt kan gå runt tre kyrkor. På hemvägen har han

att se upp. Han möter sorgetåg eller bröllopsföljen vid de gårdar där glädje- eller sorgefester stunda, han hör liar gå och slagor dunka, om det blir ett godt skördeår. Men hör han gny av hästar och krigsfolk är ofred på färde.

Vad har blivit kvar av all denna skrämmande och lockande övertro, som hade hemortsrätt vid våra fäders vinterfester? Den har sakta men säkert omtolkats, kristnats, humaniserats. Från mörkt allvar har den blivit en blott till hälvten menad lek med det övernaturliga. Och slutligen har den försvunnit eller är på väg att försvinna för den stigande upplysningen. Ingen skada skedd. Den uråldriga hedendomen var knappast så harmlös, så sagoglad och lycklig i sin undertro, som den kanske ter sig, då vi se tillbaka på gamla folkminnen i skenet från vår egen julfest. Vidskepelsen rymde mycken ångest och otrygghet, oro och skräck, som vi nu knappast aningsvis kunna förstå.

Och dock har den gamla tron icke försvunnit spårlöst. Något finns kvar, som ger det skimmer av mystik, av aning och hemlighetsfull bidan, som omger den heliga natten. För barnen öppnas sagans dörr vidare än annars. Också hos oss vuxna skapar minnet av den underfulla värld, som skymtade för barnets fantasi, en outsäglig stämning, som på sitt sätt bereder våra hjärtan för budskapet om det ena stora undret, medelpunkten i världens religiösa historia. Så står den gamla tron för ett ögonblick upp ur det förgätnas grift för att vittna om att även den uråldriga andetron med dess heliga rysning inför de okända, farliga men lyckobringande makterna, dock var en förelöpare och vägrödjare för tron på det verkliga förblivande undret i andens värld.

Men en annan sida i den gamla dödsfesten har kristendomen trofast bevarat och utvecklat. Själafesten var ett uttryck för det ofta förbisedda faktum, att också i den grå forntiden fruktan för de döda kämpade med kärlek och tillgivenhet, som icke ville låta själva döden helt bryta de band som bundo familjen och ätten samman. Vid julaftonens festmåltid, där man stärkte och förnyade samhörighetens heliga band genom bordets och festdryckens gemenskap, där måste också de hädangångna ättefränderna vara med. Den kristna anden har gjort julen till hemmets högtid framför andra. Vi som under vardags-

veckornas rastlösa brådska nätt och jämt hinna råkas, få vid helgen verkligen umgås med varandra och stärka de kära banden, som förena oss. Och där familjekretsen redan är bruten tränger sig väl med oavvislig makt tanken på de frånvarande och de bortgångna på vårt sinne. Står icke deras bild rent av på julbordet så står den säkert i hjärtat. Och vem av oss talar icke just på julkvällen så gärna till det nya släktet om de oförgätliga jularna i det gamla hemmet med minnet av de bortgångne kära levande i själen som aldrig annars. Det bästa i fädernas högtid har kristendomen bevarat, förädlat och fördjupat.

II. *Julen en överflödets fest.*

Nog var livet i forna tider ofta kargt och hårt. Våra fäder kunde det omöjliga då det gällde att draga sig fram med ett skrint förråd och åtnöjas med tarvligaste kost. Men dess starkare kände man behovet att någon gång få slå sig lös, få slösa och fråssa på länge saknade läckerheter och känna sig mätt och nöjd en enda fattig gång på året. Hilding Celander berättar i sitt arbete »Nordisk Jul« om en gumma av gamla stammen, som förklarade: »Förr i tiden *var* det jul, när det var jul. Och fick vi svälta emellanåt, så fanns det ändå något när det *skulle vara*. Nu är det för besynnerligt, den ena dagen är lik den andra, och folk har aldrig något roligt». Julen var överflödets fest. »Juleafton och juleda, då ha vi så gott, som vi vill ha», säger ett skånskt rim. Därom bar det skånska julbordet vältaligt vittne, med en rikedom fullt värdig Sveriges kornbod och smörhåla. Mitt på bordet tronade ett väldigt köttfat av blåmålat trä på svarvad fot med alla slags sovel, bredvid den stora avlånga julosten märkt med stjärna i mitten jämte lammalår och sylta och julbröd av olika fasoner och slag. Ju längre norrut man kommer dess anspråkslösare blir välfägnaden men i jämförelse med det vanliga armodet betyder ändå särskilt julaftonens festmåltid ett slösande överflöd.

Seden hade onekligen sina mindre tilltalande sidor. Man åt och framför allt man drack mera än vad man tålde. Julbryggden var ingalunda den minst viktiga av högtidens förberedelser. Julölet hade särskild helig makt och styrka. Släkten el-

ler familjen drack sig samman och förökade i festruset sin makt och lycka. Hedendomens urgamla dryckesseder ha envist fortlevat in i senaste tid och den svenska allmogen har visat en påfallande oförmåga att förstå att ruset var oförenligt med den kristna högtidens helgd. »De som icke voro fulla sjöngo julpsalmer», heter det helt troskyldigt i en uppländsk skildring.

En vacker sida var givmildheten, som nog icke var helt främmande även för det hedniska festfirandet. Det var i varje fall en gammal god tradition i svensk allmogejul, att även den fattige, backstugusittaren eller löskekarlen, icke skulle bli lottlös vid överflödets fest. Framför allt fick ingen gäst lämna gården utan att ha fått sin del av välfägnaden. Ännu i dag heter det att varje besökande under högtiden måste bjudas på någon fägning, annars bär han bort julen. I min småländska hembygd kommo till julen gubbar och gummor från småstugorna inne i skogarna för att gå sin rundgång och fingo i de större gårdarne sina bidrag, som gåvos och mottogos med en viss självfallenhet. Julgåvor i egentlig mening förekommo däremot icke i äldre tid. Seden härstammar sannolikt från den romerska nyårsfesten. Ursprungligen gav man varandra gåvor för att det nya året skulle bli lyckosamt. Ty årets första dag bestämde över de kommande. Fick man på den dagen mottaga gåvor, skulle rikedomen strömma in även under alla de följande.

Det har icke lyckats kristendomen att helt plåna ut spåren av hedniskt väsen från överflödets fest. Omåttlighet anses ju förmodligen icke utan skäl, som en svensk skötesynd. Kanske har den också en farlig bundsförvant i vårt bistra nordiska klimat. Kristen sed har dock sakta men säkert mildrat mycket av råheten i vårt festfirande. Icke minst märkes efter de stora folkväckelserna under förra århundradet en högst påfallande förbättring. Men framför allt har kristendomen bevarat och fördjupat det bästa i den gamla vinterfesten, då sparade förråd förtärdes och gnidighet byttes i slöseri. Den kristna julen har framför allt blivit en givmildhetens och barmhärtighetens högtid, då även den som annars föga tänker på sin skuld till de hjälpfattiga, öppnar hand och hjärta. Ingen predikan om hjälpsamhetens plikt är så verkningsfull som julstämningens ordlösa maning.

III. *Julen, ljusets fest.*

Allt tätare sänker sig mörkret över jorden. För varje dag blir solens sken allt mera blekt. Trött och matt håller den sig vid sin dagliga färd allt närmare horisonten. Den naiva tron såg däri ett bevis på att solen åldras, avtynar och slutligen dör. Men under de dagar då solen står stilla, när den nått sin djupaste punkt, födes en ny sol, som snart med nyfödd kraft stiger på fästet, högre för varje dag. I den östra medelhavsvärlden firade man tidigt en solens födelsefest. Mitt i den mörka midvintersnatten, då den himmelska jungfrun födde den nya solen, tände man ljus och eldar för att stärka den unge solgudens ljuskraft, och man jublade i festyra över ljusets seger. Från denna hedniska solfest ha vi i varje fall fått det fasta datum för vår julfest. Jesu födelsefest firades i den äldsta kyrkan 6 januari, men då det visade sig svårt att vänja de kristna av med att deltaga i den hedniska festen förlade man den kristna högtiden till den 25 december. Så blev ljusets fest en del av den kristna julen. Här i norden mötte denna kristna sed ett urgammalt bruk, som ingått i de hedniska vinterfesterna. I de kusliga nätter, då de övernaturliga makterna äro på färde och rentav våga tränga innanför hemmets signade tröskel, söker människan skydda sig mot deras farliga inflytelser genom det medel, som trollen och mörkrets makter sky mer än allt annat: den heliga elden. Julbrasan hade i folktron en särskild kraft och betydelse. Dess ved skulle utväljas med omsorg. Stundom bestod den av en enda stock, som skulle brinna hela julnatten och ibland även följande nätter.

Ofta ha de symboliska handlingar, som kunna ge uttryck åt känslor, som ord icke förmå uttala och som rädda vårt inre liv från att kvävas i förståndsmässighetens ökenvind, ytterst sin grund i uråldriga besynnerliga och barbariska trosföreställningar och sedvänjor, som vi icke längre förstå. Av de symboler, som den gamla hednatron skapat har kristendomen framför all utvalt den, som djupast och innerligast kan utsäga vad vi känna inför det stora julbudskapet. Julen är ljusets fest också för oss. De klara levande lågorna i våra hem och tempel predika om Honom som är världens ljus. Ingen bild kan tydligare uttala, att i människans ångest inför mörkret, hennes

okuvliga ljuslängtan ligger en dragning mot det eviga och ovanskliga ljusets värld.

IV. *Julen, livets högtid.*

För forntidens folk var livet icke en biologisk process vars lagar det mänskliga förnuftet kunde beräkna. Livet var en hemlighetsfull makt och kraft, något heligt, dyrbart och ömtåligt, som måste hägnas och skyddas med all trolldomsvishetens uppfinningsrikedom. Livet i ätten och familjen, livsmakten i växtligheten och grödan måste noga bevaras och tillvaratagas, överföras från släktled till släktled, från samfälldheten till den enskilde, från det ena årets gröda till det andras. Vid midvinterstid, då livet i naturen går till vila måste människan tänka på att bevara och skydda livsmakten, hjälpa den i gång till ny blomstring och växt.

Många uråldriga bruk, som ha till syfte att bevara eller föröka livsmakten, ha fortlevat bland våra julseder. De knyta sig framför allt till julbrödet. Brödet var icke blott i vardagslivet den viktigaste födan, det intog också en mycket hedrad plats på det festliga julbordet. I julbrödet fanns grödans makt och livskraft i koncentrerad form. Redan de egendomliga former i vilka det bakades talade om en mystisk, helig betydelse. Där finna vi hakekorset och solhjulet liksom bocken, tuppen och grisen, de djurgestalter under vilka grödans skyddsandar eller livsväsen brukade framträda. I julbrödet bevarades äringens liv till nästa års växt. Därför gömdes ofta en del av julkakan i sädesbingen eller på logbottnen. Ofta gavs den på våren som «såkaka» åt den man som började vårbruket. Han skulle förtära den sittande på plogen.

Till de bruk, som höra samman med livets förökande, måste vi också räkna julgranen, ehuru den först i jämförelsevis sen tid fått hemortsrätt i julseden. I kornet som växer och gulnar under en enda sommar liksom i människovärlden, där släkten snabbt blomstra och förgå, är livet flyktigt och vanskligt. Det gäller att stärka och befästa det med tillskott från de kraftkällor, där det visar sig i starkare och varaktigare form. Träden som stå genom många vintrars stormar och se släktled komma och gå äro sådana kraftkällor. Därför för man om

våren det grönskande majträdet in i byn, sätter gröna kvistar vid stugdörren och sticker kanske också ned dem i åkern. Då ett nytt hem skulle byggas drog i min hembygd på den andra lysningskvällen ungdomen i byn en väldig björk och reste den utanför den blivande brudens hem. Av dess ved skulle första brasan i det nya hemmet tändas. Trädets växtkraft skulle ge lycka, barnrikedom och trivsel åt det nya hemmet. Vid bröllopet prydde unga granar med skalad stam porten till bröllopsgården.

Från liknande sed härstammar också på ett eller annat sätt julgranen. Den har visserligen rätt tidigt haft sina föregångare i form av kvistar som sattes i vatten för att slå ut till jul eller i ett litet träd vars grenar pryddes med äpplen. Till vårt land har julgranen kommit från Tyskland, där den varit känd åtminstone på sextonhundratalet. En allmännare spridning hos oss fick den först efter de Napoleonska krigen och var ännu vid seklets mitt så gott som okänd i allmogehemmen. Numera har den erövrat slott och koja i vårt land som över allt i världen. Ingen kan betvivla att det är barnen som genomdrivit julgranens seger.

Vi tänka annorlunda om livets väsen än våra fäder. Icke för att vi ha kommit så synnerligen mycket närmare lösningen av det organiska livets gåta. Men vi tro icke på den hemlighetsfulla livsmakten i trädkvistar eller brödkakor. Och dock veta också vi att växande liv är ömtåligt att det behöver hägnas och skyddas med varsam och klok omsorg. Släktets växande liv är eller borde vara kringgärdat av helgd också för oss. Vi få icke glömma barnens rätt.

Barnen ha en djupare förståelse än vi för det innerligaste och bästa i de gamla högtidssederna. De stå närmare den livets eviga urgrund ur vilken de framgått. Vi få icke bli allt för förnuftiga. Icke så förnuftiga att vi glömma att barnets själ har hemortsätt i det underbaras, det oförnuftigas eller överförnuftigas värld, i fantasiens rike. Den kristna anden har hävdat barnens rätt. Det är kanske till sist det underbaraste i dess omdaningsverk att den omskapat det hemlighetsfulla livets högtid till barnens stora högtid.

Jag hopppas att jag i någon mån lyckats bevisa att julen med rätt kan kallas den kristna anden mästerverk. Jag kan

till sist endast tillägga att världen — för en gångs skull — verkligen skänker kristendomen ett otvunget erkännande för vad den utfört. Julen åtnjuter en popularitet som synes vara i ständigt stigande. Den är alltfort en verkligt stor folkfest med en bestämd religiös prägel. Märkligast av allt är att julen på åtskilliga håll i den icke kristna världen går före kristendomen som en budbärare om den kristna andens omskapande makt. I Japan tränga kristna julseder alltmera in i de buddhistiska hemmen. Julens annalkande präglar affärslivet i storstäderna alldeles som hos oss. Man har funnit det påkallat att försöka införa en slags Buddhas födelsefest som ersättning för den kristna. Liknande ting berättas från andra orientaliska länder. Det öppnar märkliga perspektiv. Den kristna andens tysta tålmodiga arbete under långa sekler har tydligen icke varit förgäves.

KULTUR, TANKEGANG OG MORAL I SOVJET-RUSSLAND

Av magister KARL LIE.

De fleste mennesker som ikke har vært i Russland gjør den store feil å tale om Russland og russerne som en del av Europa; men reiser man dit, merker man straks man kommer over grensen at dette land intet har med Europa å gjøre, selv slike yttre ting som klædedrakt og arkitektur er rent asiatisk. Den europeiske mannsdrakt er så godt som forsvunnet i Russland efter revolusjonen, overalt ser man den russiske bluse og de høie støvler, og såvel manns- som kvinneklær har mer tilfelles med asiatiske drakter enn med Vest-Europas, og i det underlige folkeliv i gatene, hvor så mange folkeslag er representert, ser man langt fler asiatiske enn europeiske typer.

Langs fortaugene, utenfor kirkene eller hotellene sitter eller står tiggerne i lange rekker klædt i de utroligste filler, et skuespill som man bare finner make til i de kinesiske og andre asiatiske byer.

Betrakter man bygninger som Kremls eller de gamle kirker f. eks. Basiliuskatedralen i Moskva, ser man straks at denne fantatisk-barbariske arkitektur må stamme fra Asia, og de indre utsmykninger, dekorasjonene og veggmaleriene viser tydelig samme oprinnelse. Men også det russiske folks tankegang, folkelynne og kultur er asiatisk. Derfor er det også så uhyre vanskelig for oss vest-europeere å forstå dette, og særlig i en brytningstid som nu da man i det store land der øst holder på å finne nye veier og meget av det som skjer gir sig de underligste utslag.

Revolusjonen var en omvurdering av alle verdier, man skulde finne tilbake til det «nøkne» menneske, all gammel kultur skulde utryddes fra hele det russiske rike og en ny skapes.

Og man nøiet sig ikke med å profetere dette som noget der lå ute i det blå, det skulde alt sammen skje i løpet av ganske få år.

Man oprettet like efter revolusjonen rundt om i Russland mengder av de såkalte «Proletkultskoler» hvori grunnen til en ny kultur, proletarkulturen, skulde legges. Til disse skoler hadde bare industriarbeidere adgang, mange av dem kunde hverken lese eller skrive, men på «proletkultskolene» skulde de utdannes til malere, musikere, skuespillere, diktere, videnskapsmenn o. s. v. Det aller viktigste ved disse skoler var å utrydde individualismen og i stedet for sette «det kollektive skaperarbeide», man låste f. eks. 6 av elevene inne i et rum og påla dem sammen å dikte, en time efter blev de sloppet ut og måtte lese op sine produkter som blev kritisert av de andre.

På samme måte skulde det almindelige folk lære samarbeide og brorskap. Man innførte faste dager i uken hvor alle fra folkekommissæren til gatefeieren skulde utføre et eller annet offentlig arbeide i fellesskap, uten betaling til «gagn for samfundet.» I Petrograd blev således hele byens befolkning utkommandert en lørdag for å lage en ny park på et sted hvor der før hadde vært en militær paradeplass. Parken blev «laget» på en slik måte at det tok byens kommunale parkvesen et halvt år for å få skikk på den slik at det blev en virkelig park.

Slike foranstaltninger kunde selvfølgelig ikke skape nogen ny kultur. Menneskenaturen var nu som før sig selv lik og gikk sine egne veier.

Man forkynte at alle de gamle diktere: Pusjkin, Gogol, Tolstoi og Dostojevski skulde forsvinne med alt sitt «skrap», men snart kom der i dette nye samfund nye diktere som hadde lært av de gamle, og de gamle diktere sattes atter i høisætet.

Kun det kollektive holdt man fast på, det het ikke lenger i et dikt «jeg» men «vi», og et litterært produkt i jegform blev øieblikkelig forbudt av censuren.

Samtidig skulde man avskaffe den gamle tenkemåte (ideologi) og livsanskuelse og innføre en ny, fullstendig materialistisk. Og dette falt heldigere ut, det førte selve omstendighetene med sig.

I de fryktelige nødsår som revolusjonen skapte 1917—18—19—20 og 21, da millioner av mennesker sultet ihjel, da tusener gikk tilgrunne, blev vanvittige eller fysisk ødelagte for hele livet av nød og sult, i denne tid kunde vanskelig de som kom

levende ifra det bli annet enn materialister. For dem blev det vesentligste *mat*. Opvokset som de unge var i sult blev det alle deres tanker kretset om og det som fanget alle deres vitale interesser: Spise eller sulte? Leve eller dø?

Aldri i historien er der vokset op en ny slekt som er blitt så skånselsløst ribbet for alle illusjoner, rundt om sig så de bare sult, grusomhet, barbari, galskap og urettferdighet, og samtidig som deres følelser blev avstumpet overfor andres lidelser, blev deres tanker, handlinger og ønsker kun innstillet på de enkleste materielle ting: mat, husly og klær. Deres slektninger døde rundt dem, de blev hjemløse og foreldreløse, alt hvad de hadde lært å tro på, religion og autoritet, blev dem fratatt og forhånet, og selv led de slik skade at man ennu idag 10 år efter møter unge mennesker i Russland som slæper sig frem på krykker som følge av de skader de fikk av hungeren. — Skulde de ikke bli materialister?

Og dog er det underlige hendt at selv denne nye slekt ikke er blitt materialister i ordets egentlige betydning. Dertil var de unge russeres sinn altfor fylt av mysterier, deres tankegang altfor religiøs; enten har de fornektet materialismen, eller de har gjort den til en religion. Og når kommunismen ennu består i Russland, skyldes det at den for en stor masse er blitt en religion de tror på og venter mirakler av. Men dersom de blir skuffet?

Da ender de i den forferdeligste pessimisme som fører til selvødeleggelse eller selvmord, eller de vender sig som rasende mot det de før trodde på.

Det er denne prosess som foregår i Russland nu.

Under alle disse omveltninger skulde selvfølgelig moralen også bli en ny. Eller med andre ord: Man avskaffet all moral. Forholdene mellem kjønnene skulde bli anderledes, og friere. Den gamle form for ekteskap ophevedes, og allerede i januar 1918, få måneder efter revolusjonen, hadde man ferdig den nye ekteskapslov, som betød legaliseringen av den frie kjærlighet. Den kirkelige vielse blev ophevet, idet det i en av lovens første paragrafer heter at ethvert giftermål mellem mann og kvinne inngått ved bistand av kirken eller et religiøst samfund *ikke* anerkjennes om rettsgyldig av Sovjet-Russlands nye myndigheter. Enhver borger av Sovjet-staten,

heter det videre, enten det er mann eller kvinne, er efter revolusjonen helt fri og likestillet, og hvad ekteskapet angår befriet fra ethvert bånd fra kirkens og myndighetenes side som det gamle styre la på dem, de kan efter å ha fylt 18 år gifte sig når de vil og opløse ekteskapet når de vil dersom en av partene ønsker det, uten at myndighetene kan legge hindringer i veien.

I stedet for den kirkelige vielsc fikk man «innregistreringen» av ekteskap, men denne som foregår på folkeregistret er bare en rent formell sak, de fleste «flytter» ganske enkelt sammen og flytter fra hinannen igjen om de finner det for godt. I tilfelle økonomiske stridigheter mellem ektefellene som innankes for retten, er det nok at de kan bevise at de har hatt felles husholdning i minst 3 måneder for at de rettslig sett betraktes som gift.

Imidlertid har denne ekteskapslov av rent praktiske grunner mange ganger måtte forandres. Således var det fra først av ingen bestemmelse om hvor lenge man måtte ha vært gift for å opnå skilsmisse, man kunde således giftes en dag og skilles den næste. På grunn av de umulige forhold som opstod herav er der nu i den reviderte lov av 1927 inntatt en bestemmelse om at man må ha vært gift minst 3 måneder for å kunne opnå skilsmisse. Også på mange andre punkter har loven måttet forandres da de første følger av den var slik at den skapte et kaos også i rettslig henseende mellem ektefeller og foreldre og barn.

Også på det moralske område blev det en overgangstid.

Da alle gamle, tilvante bånd blev løsnet og all moral avskaffet i de fryktelige år under revolusjonen, kom der en tid av usedelighet, umoral og overgrep så forferdelig at den umulig kan skildres, og slik at ingen her hjemme i vårt lykkelige land kan gjøre sig et begrep om det.

Men også her kom en reaksjon, man falt efter hvert tilbake i de mer regelrette former, og efter hvert som forholdene blev mere normale forsvant også på dette område de verste utskeielser, og moral og sedelighet har igjen inntatt så nogenlunde den gamle plass. Det vilde iallfall være helt urettferdig å påstå at det hvad disse forhod angår er så meget verre i Russland enn i mange andre land.

Men fremdeles pågår arbeidet med å skape de «kollektive» mennesker, all individualitet skal utryddes, hjemmene søkes opløst ved oprettelse av de mange spisesteder for arbeidere og ved barnehjem, og bøndene skal samles på store kollektive gårder hvor de skal dyrke jorden i fellesskap.

Men alt dette vil kun lykkes om man kan skape den kollektive tankegang som slike eksperimenter forutsetter. Det synes derfor underlig at man særlig legger an på bøndene, som her står lengst tilbake og hvorav de fleste hverken kan lese eller skrive. De russiske bønder er også langt fra å være materialister, de er tvertimot ennu dypt religiøse, og om de ikke til enhver tid viser det, er det bare av frykt.

Det er også eiendommelig at nettop et folk som det russiske skulde bli gjort til prøveklut for den marxistiske materialisme, dette folk som er minst uegoistisk og som er det som har den sterkeste trang til det mystiske av alle de folk som regnes for europeiske.

I øieblikket har man det inntrykk at der blandt de store masser av det russiske folk gjør sig gjeldende en sterk tretthet. De ønsker fremfor alt ro og moralske tilstande, og de vil helst av alt få lov å være i fred.

Når jeg skal forsøke å illustrere deres tankegang og deres syn på hvad de har gjennemgått, kan jeg best gjøre det ved å sitere den kommunistiske forfatter *Wsewolod Ivanov,* som i en av sine bøker lar to arbeidere føre følgende samtale:

Den ene: Hvad tenker du på? Hvorfor ser du så trist og bedrøvet ut?

Den annen: Jeg har tenkt og tenkt og kan intet svar finne. Vil de mennnesker som kommer efter oss leve bedre enn vi, eller vil de det ikke? Denne tanke gir mig ikke fred.

Den første, tenker sig om en stund og svarer: Det blir deres sak! Men jeg tenker mig at de vil, de må; for dersom de fortsatte å leve slik som vi, vilde verden, menneskene og det hele gå til grunne!

Det er iallfall merkelig å se hvorledes alle forsøk på å opheve alle sedelige og moralske verdier er mislykket, og hvorledes livet alltid regulerer sig selv og faller tilbake i sitt normale leie. Skal man bygge noget nytt må det bygges på sedelig og religiøs grunn, eller holder det ikke.

Illustrerende for hele sovjetsystemets stilling er et eventyr av den i det nuværende Russland så populære forfatter *Jevgeni Samjatin.* I eventyret forteller Samjatin om bonden Iwan som vil bygge en stor og herlig kirke. Men da han mangler penger vil han få disse hos en rik kjøbmann, da denne imidlertid ikke vil gi pengene godvillig fra sig slår bonden kjøbmannen ihjel og bygger kirken for de røvede penger nøiaktig på samme sted hvor mordet skjedde. Men da kirken er ferdig kan den ikke brukes; for fra gulv og vegger strømmer der inn en aldeles uutholdelig likstank.

Slik går det gamle ord i opfyllelse at intet kan bygges på vold og og urettferdighet. For en tid kan alt gå av hengslene og det gamle tilsynelatende feies bort, men efter hvert faller livet tilbake i sitt normale leie, menneskene søker pány Gud og forsøker å innrette sitt liv efter hans evige og lykkebringende lover.

Slik er det også all grunn til å tro at den russiske revolusjon i historien vil avgi et bevis på at moral og religion ikke er opfunnet av mennesker, men at det er krefter som er nødvendige i ethvert civilisert samfund dersom samlivet mellem menneskene skal bli utholdelig.

Karl Lie.

LITTERATUR

Trilogien „Riket". Av *Sigurd Christiansen.* 1. Inngangen (1925, 335 s.). 2. Sverdene (1927, 428 s.). 3. Riket (1929, 333 s.). Alle forlagt av Norsk Gyldendal.

Man kan opdage de underligste forsømmelser i sitt forhold til litteraturen. Selv i dette anmelderiets land. Eller kanskje er det nettop denne overhoping med dagsaviser og bunker av anmeldelser, som gjør at man ikke leser det som skrives om bøker. Især fordi det alt kommer på én gang.

Da kan det virke meget mer på én om en av ens omgang spør om en har lest den eller den bok og mener at den nettop måtte være noget for oss. Det hender virkelig at bøker som ikke blev bemerket i starten, efter en viss tid liksom uforklarlig dukker op igjen — når den stille mann-og-mann-imellem omtale av den har virket som en surdeig.

Jeg har inntrykk av at dette nu holder på å skje med Sigurd Christiansens cyklus «Riket», hvis enkelte deler er nevnt ovenfor. Dette er jo «gamle» bøker nu, men de er mer aktuelle nu enn da de kom — i den betydning at der er blitt fler og fler som er optatt av dem.

Tre slike bind kan man jo ikke anmelde på et petitspalte, når de virkelig har fylt ens sinn og satt en i dyp bevegelse. Det er heller ikke så morsomt å betro sig til folk om slikt før de selv har lest bøkene. Men la mig prøve å si nogen utvortes karakteriserende ord.

Dette er o p l e v e t psykologi. Det er ikke en forfatter som har et psykologisk skjema som han beklær med folk. Det hele leves her frem innenfra, naturlig. Og det er ikke aparte individer, det er oss almindelig mennesker som går ut og inn i denne boken. Der er selvfølgelig såpass usedvanlige hendelser som må til for å nappe oss. Men når dette er skjedd, og forfatteren h a r oss, så er det selve sinnets liv og kamp som får interessen.

Jeg hører der er lesere som synes han har vært for uttværet. Det synes ikke jeg, enda tre bind ellers er nok til at en blir avskrekket Det detaljerte og det noget kretsende må til fordi det er vanlige, daglige menneskesinn som her opleves.

Skulde jeg si hvad der mest tar en, så måtte det være skildringen av forholdet mellem far og sønn i «Inngangen», og i de senere bind den aldeles forbløffende, men så tilforlatelige omvandling av Martin. Efter min mening er der ikke i norsk litteratur skildret et menneskes totale sinnsforandring mer fyldig levende og mer ekte overbevisende enn her. Og der er fra først av ingen ting som tyder på annet enn at vi skal forakte og avsky denne person. Det er hustruen og Gudsforholdet i forening som omdanner ham. Det er så mektig å opleve det, at boken allerede ved denne personskildring vokser op i det s t o r e.

Den religion som skjelver i hele bokens livslinje, er ikke nogen tynn

humanitets-vibrasjon. Det er rett og slett kristendom. Her forekommer også sekt-vesen og en fin hjerte-kritikk av dets fenomener. Det som tilfredsstiller mig minst er slutten. Jeg spør om det er fordi vi geistlige vil ha alt til å ende i vår norm hvis vi skal bli fornøid. Kanskje. Jeg synes i alle fall det blir stående i stampe mot slutten. Det er som om forfatteren ikke lenger er på erfarings grunn da hans hovedperson, Martins bror, kunstneren, ligger for døden. Men den herlighet er der også ved disse blader, at noget uekte kommer ikke frem. Bare at der efter mitt skjønn her hadde hørt noget djervere med hvis det skulde blitt helt ekte. Med de tradisjoner fra hjemmet, med de sterke oplevelser i eget liv som han hadde, måtte der her ha kommet til et gjennembrudd av klar Kristus-tro.

Les selv og se.

Er vi så rike nu i norsk litteratur at et slikt skaperverk kan bli boende i bakgården? Eller er vi bare så forblindet av dikterpriorinner og så forætt på markens grødes siste vannmeloner at vi mangler syn og frisk smak for virkelig litterært livsinnhold? Sigurd Christiansen er et sterkt dikter-menneske, han skulde for våres alles skyld plaseres rett.

Eivind Berggrav.

I ditt ansikts sved. *Stein Balstad.* Olaf Norlis forlag, 1930.

Det er en bok om mennesker knuget av slit og tungarbeid, Balstad har skrevet om iår. Miljøet er som ellers en bygd i Østerdalen, som forfatteren kjenner så godt. Det kan vel hende at tendensen noen steder er for sterk, men likevel makter forfatteren hele tiden å holde interessen for menneskene i boken helt levende. Vi kommer tømmerhuggeren og fløteren nærmere inn på livet enn hos noen annen forfatter, tror jeg. Forfatteren skriver en ypperlig stil; den i beste forstand folkelige fremstilling vil glede alle lesere, og mange vil kunne lære av den.

Didrik Arup Seip.

Den siste folkevandring. Av *Hjalmar Rued Holand.* (Aschehoug & Co., Oslo 1920). 331 s.

Sagastubber fra nybyggerlivet i Amerika kaller forfatteren boken. Og betegnelsen er forsåvidt riktig som boken ikke gir nogen sammenhengende fremstilling av utvandringen eller av livet i det nye land. Det er skildringer av hvorledes en del av de norske settlements er bebygget og av forholdene i den første tid.

Fremstillingen er lett, selv om sproget ikke alltid er så korrekt, og man får et levende inntrykk av de vanskeligheter som møtte våre første utvandrere, av det kjempearbeide de måtte utføre og av de lidelser de måtte gjennemgå før de vant frem til nogenlunde trygge levekår.

Det er de ytre vilkår som skildres. Forfatteren gjør ikke forsøk på å trenge inn i de sjelelige kamper som omplantningen på ny grunn måtte medføre. Skildringen av disse har vi meget bedre i Agers og Rølvaags bøker, likesom disse også gir et bedre innblikk i det daglige liv de første utvandrere førte.

Men der er i boken samlet en

hel del stoff og tilrettelagt materiale som kan bli til stor hjelp når engang en sammenhengende historie av utvandringen skal skrives. Og dette arbeide burde for alvor tages op før den muntlige tradisjon som ennu lever i våre bygder og i Amerika blir for avbleket.

Hans Seip.

Fra Religion og Sjeleliv. Universitetets radioforedrag. Aschehoug & Co., Oslo 1930. 145 s.

Samlingen inneholder foredrag av professorerne Schencke, Lyder Brun og Ragnar Vogt og dr. Helga Eng.

Det er fortjenestefullt av universitetet å ta det moderne hjelpemiddel radioen i bruk for å spre oplysning og kunnskap. Det stoff som behandles i disse radioforedrag er imidlertid av den art, at det neppe er mulig for lytterne ved å høre foredragene å få det fulle utbytte. Men den muntlige tale vekker interessen og når så foredragene senere utgis vil der være anledning til en dypere inntrengen i stoffet.

Alle de fem foredrag som er trykt i det foreligende hefte gir noget verdifullt. Det vilde være overmåte ønskelig om professor Vogts foredrag om sinnslidelse og sjelig hygiene kunde nå ut til en stor lesekrets. Den nøkterne fremstilling og det varme hjertelag som spores bak ordene vil ha evnen til å skape både kunnskap og forståelse, to ting som ofte synes å mangle, ikke bare blandt store deler av almenheten, men også blandt dem som på en eller annen måte i stillings medfør kommer i nærmere berøring med de ulykkelige som lider på sinnet.

Professor Bruns foredrag om religion og moral hos Jesus og Paulus er en overmåte interessant studie, som vil leses med stort utbytte av enhver interessert, det være sig teolog eller legmann.

Klart og fengslende viser han hvorledes det tross all forskjell og avstand, allikevel er en avgjørende indre sammenheng mellem Jesu budskap og Paulus' forkynnelse, og hvorledes Paulus har grepet og forkynner Jesu buskap om Guds kjærlighet og hans lære om sinnelaget som det avgjørende ved den etiske vurdering av gjerningene.

Hans Seip.

Norsk Navnebok. Av *Eivind Vågslid.* Hovudombod Noregs boklag. Oslo 1931. 256 s.

Vi interesserer oss for navn, for efternavn som skal være fine, d. v. s. ikke ende på s e n, og fornavn som skal være norske. Vi har fått en navnelov som beskytter de fineste familienavn og forbyr bruk av meningsløse fornavn. Og nu har vi fått en navnebok som forteller hvad barna bør hete.

«Hvad er barnets navn?» spør presten og kikker på seddelen hvor navnet står, mens vi som ikke vet det, hører spent efter om navnet er pent eller stygt. Det høres så lett, og navnet gror så fast. Vi må næsten til kongen for å få det endret. — Men det er ikke så lett å finne et godt navn, kort, lett, norsk, og riktig skrevet. Foreldrene snakker om navnet, prøver og forkaster, spør folk og bøker til råds. Nu har vi da endelig fått en norsk navnebok som vi kan bruke, den første efter Ivar Aasen.

Vågslid har tatt sin opgave alvorlig. Hans bok er noget meget mer enn en navneliste; den er et viktig stykke av en videnskapelig navnebok. Alle gamle norske navn har forfatteren tatt med, og dessuten de fleste av de fremmede navn som brukes i Norge idag, bare fornavn selvsagt. De meningsløse navnelagingene, bl. a. fra Nordland, har han holdt utenfor. — Vi får vite navnets form som den er idag, den riktige norske formen, og «betydningen» av navnet. Vi lærer også å kjenne en hel del sideformer til grunn-navnene, og får beskjed om hvor i landet disse formene blir brukt. I spissen for boken setter Vågslid en grei og lærd avhandling om navneskikken i gammel tid, om tilnavn, stuttnavn, opkalling o.s.v.

Norsk navnebok vil være en nyttig bok for alle, uundværlig for mange. Foreldre kan slå op i den når de er oprådd for et navn — slå op på slump og la skjebnen råde — eller de kan se efter i den når de har funnet et godt navn, og se om navnet er godt nok, hvad det betydde i gammel tid og hvordan det bør skrives. (Vågslids rettskrivning skiller sig litt fra den nuværende offisielle, men det gjør forf. selv rede for i forordet, så det skulde ingen vanskelighet volde). Alle prestene må vel ha denne navneboken; den blir for dem som et supplement til navneloven. De kan med denne boken i hånden hjelpe til å skape en god norsk navneskikk her i landet efter lange tiders rot og stilløshet.

Når vi leser i navneboken, må vi ofte sende forfatteren en kjærlig tanke: for en tålmodighet det har krevd å samle alle disse oplysningene fra et titusentall av gamle brev, fra sagabøker og manuskripter, å ordne dem og å bearbeide stoffet systematisk! Et slikt arbeide er i sig selv all ære verd. Og alle som bruker boken vil yde forfatteren sin ros når resultatet av arbeidet blev slik som dette er blitt. *Sverre Steen.*

1905. Av *Bernt A. Nissen.* Olaf Norli, Oslo 1930.

Minnet om begivenhetene i 1905 er iår blitt feiret mer med fester enn i litteraturen. Nogen avisartikler, et spirituelt foredrag og to bøker; stort mer litteratur er det ennu ikke blitt. Det har sin gode grunn. Begivenhetene ligger oss for nær. Enkelte av de ledende personligheter fra det minnerike år lever ennu. Slikt binder forskerne. Og det aller viktigste: de mest interessante dokumenter om det som gikk for sig kan ingen — eller iallfall næsten ingen — få adgang til. Forhåpentlig av gode grunner.

Når forholdene ligger slik an, og når kildematerialet er så ujevnt, er det særlig imponerende at Nissen kan skrive en bok om 1 9 0 5. Han vet mer enn de fleste. Nissen har formet sin bok som en fortelling o m begivenhetene, ikke resonnering over dem og kritisk bedømmelse av dem. Det siste er for tiden umulig. Hans form er nøktern, men meget god. Boken er rent ut spennende selv for folk som ikke personlig kan huske stort av det som foregikk. Og bak den rolige form og den levende fortelling stiger enkelte av de menn frem som stod i spissen for landets styre; og flere av dem stiger frem i et annet lys enn før, jeg tror i et riktigere lys.

Men ennu står mange spørsmål

igjen. Hvilken rolle spilte stormaktene i 1905? og finanskapitalen? og næringslivets menn? Og hvorfor valgte vi egentlig en konge? Kanskje kan næste jubileumsår gi svar. *Sverre Steen.*

Fronsbygdin, av *Ivar Kleiven.* Aschehoug & Co., Oslo 1930 447 s.

Dette er den femte i rekken av Ivar Kleivens bygdebøker i serien Gamal bondekultur i Gudbrandsdalen. Med denne boken fester Kleiven sitt ry som en av de beste bygdeboksforfattere vi har. Han lar sig ikke binde av det strenge skjema som skjemmer så mange av bygdebøkene våre, men følger sin egen plan som er både smidig og naturlig.

Den største styrke hos Kleiven er fortellekunsten. Han gjør bygdens historie levende for den som leser, fordi han selv har levd sig inn i den gamle tiden. De folk han skriver om, blir ikke bare «historiske personligheter», men de blir mennesker som vi får interesse for. — Når det gjelder almene historiske spørsmål kan det nok være et og annet å utsette på forfatteren; det kommer mest av at Norges historie ennu er for lite utforsket. Her kan lokalhistorikerne være til stor hjelp for rikshistorikerne når de bare er forsiktige og pålitelige nok.

Jeg vil nevne et enkelt punkt der jeg tror at Kleiven har misforstått det som skjedde, eller uttrykker sig slik at leserne kan mistyde ham. Om kirkesalget i 1723 sier han (s. 59): «Bøndan vart nødde te å kjøpe att di kjørkun døm sjølve ha bygt opp og kosta ve'likehold på i alder så mange hondre år». Men dette er uriktig. Det økonomiske forhold mellem bøndene og kirken behøvde ikke å bli forandret ved kirkesalget. Hvis en privatmann kjøpte «kirken», betalte bøndene til den nye eier de samme avgiftene (kirketienden) som de før hadde betalt til staten. Hvis menigheten (= bøndene) kjøpte «kirken», kom de til å betale disse avgiftene til sig selv, d. v. s. at kirketienden falt bort. Men dessuten må vi huske på at salget ikke først og fremst gjelder kirke-h u s e t, men kirke-g o d s e t og kirke-t i e n d e n. Det som blev solgt, var eiendommer med visse tilliggende herligheter og forpliktelser. Kjøperen hadde plikt til vedlikehold av kirkehuset. På den måten blev altså selve kirkebygningene et nødvendig onde som fulgte med i kjøpet. Helst vilde kjøperen hatt godset uten hus; men staten måtte avhende hus og gods sammen, ellers var det ingen mening i hele salget. Kirketienden, som vi kan si ligger til selve kirkehuset, var nemlig på mange steder utilstrekkelig til vedlikehold.

Jeg har trukket frem dette moment her ikke for å kritisere Kleivens bok, men for å rette en misforståelse som folk flest har av det som egentlig foregikk ved kirkesalget i 1720-årene.

Det må være en fest for bygdefolk å ha en slik bok som denne om bygdens historie fra de eldste tider og op til manns minne.

Sverre Steen.

Redaktørens adresse: Tromsø.
Redaksjonssekretæren, Universitetsstipendiat *Sverre Steen:* Gyldenløvesgt. 18II, Oslo.